

**Pfuscher Emese könyvtárostánár, Budapest:
Irodalom és film – közös élmények és beszélgetés**

A bemutató elhangzott 2013. március 13-án a Könyvtárostánárok Egyesülete
Tavaszi Szakmai Napján.

Bevezetés 1 óra	<i>Lássa meg élőben a technikai vívmányokat, amelyek a képet rögzítették</i>	<i>Elvinni a tanulót az Országos Pedagógiatörténeti Múzeumba s láttatni élőben a tömeg-kommunikációs eszközöket</i>	<i>Laterna magica, camera obscura, stroboscop, televízió, fényképezőgép, filmfelvevőgép bemutatása múzeumi óra keretében osztályprogram</i>
1. óra /45 perc Képfeldolgozás története	Tudjon történetileg gondolkodni a képre vonatkozóan	Összehasonlítani egy fotót, egy festményt, egy nyomtatott képet egy telekommunikációs képpel (internet, tv) foglalkozás-szervezés	Írja le egy táblázatba a saját szobájának képeit (festmény, foto, digitális kép, könyvek)melyik milyen feladatot lát el. (tk. 6.old.) Könyvtári óra keretében felmérés készítése
2. óra/45 perc Kép a festményen	Ismerje fel a festmény képi viszonyait	Egy adott festmény szerepét vizsgálatni a tanulóval tankönyvi kérdések alapján	Monet sorozata a rouen-i katedrálisról. A kép ábrázolási funkcióit a Kislexikon alapján(tk. 98.old) osztály-munkában feldolgoztatni beszélgetve.
3. óra/45 perc Kép és a foto viszonya	Ismerje fel a fotografikus kép sajátosságait	A foto képi szerepét vizsgálatni a tanulóval tankönyvi kérdések alapján	A foto alaptulajdonságai c. fejezetben levő foto alapján keret, reprodukció(tk. 19. old), lenyomat, technikai kép fogalma csopartos foglalkozás keretében (tk. 17.old.) írásban rögzítve
4. óra/45 perc Kép és digitális fotó	Tudja megkülönböztetni egy digitális fotót egy hagyományostól	A digitális kép bemutatása tankönyvi feladattal	A digitális képrögzítés, fogalma (tk. 18. old) osztálymunka szóban (laterna magica 9. old., camera obscura 7-8. old., dagerrotipia 10.old.)
5.óra /45 perc	Ismerje fel a virtuális térben létező képeket	Virtuális térről szövegrészlet elemezése tankönyvi feladattal	A virtuális valóság fogalma egyéni munkában írásban (tk. 19.old.)
6. óra /45 perc Kép és a mozgókép	Ismerje fel milyen a kép a mozgóképen	Portéfilmen bemutatni milyen a személy karaktere	Tankönyvi feladattal : plánok fogalma, közeli, távoli, superközeli (tk. 25.old) A Szóts Istvánról készült film egy részlete osztály-munka szóban

7. óra/45 perc Kép és mozitípusok	Különböztesse meg a különböző képközvetítőket	A filmi és színpadi eszközök használatát vizsgálatni filmbemutató részletekkel	Tankönyvi fogalmak: mozitermek, közönség, cenzor, színház (tk. 26-27.old) Cinema Paradiso c. film osztály-szinten szóban (kinetoscop, Edison, kinematográf, Lumière)
8. óra /45 perc Hír a rajzokon	Ismerje fel a grafika hírközlő szerepét	Hír hangjait rajzos formában megjeleníteni, önállóan rajzoltatni	Tankönyvi kislexikon: anime, animáció (tk. 98.old.) Japán animét osztály-szinten + egyéni írásos munka
9. óra/45 perc Hír a fotókon	Ismerje fel a fénykép hírközlésben betöltött szerepét	Környezetünk híreit a fotókon felismertetni, saját fotókat készíteni	Tankönyvi kislexikon: manipuláció, fénykép. Feladat csoporthoz , tk. 26. old, 27. old, 28. old szóban megvizsgálni
10. óra/45 perc Hír a mozgóképen	Ismerje fel a filmes hír szerepét	Hiranyagok kerestetése, amelyek a 3 funkciót hangsúlyozzák	Tankönyvi kislexikon: Híradó, hír, lokalizáció, globalizáció, reprezentáció .Feladat Hír, hírérték c. fejből(tk. old) csoporthoz - szóban
11. óra/45 perc A perspektíva ábrázolása a festményeken	Tudjon tájékozódni a festmények szemléletmódjában	Ábrát megnézni, amely a perspektíva ábrázolását mutatja meg	Tk. 6.old.a perspektíva fogalma A képzőművészet iskolája c. mű 196.old. Vermeer: Tejesasszony c. képe. Van Gogh kitágította a látványt(Az auvers-i templom A festészet felfedezése 2. köt. 247.old), Leonardo axonometrikus perspektíváról írt A festészetéről c. művében (kapcsolódva Vermeer adaptációs órához) osztály-szintű szóban
12.óra/45 perc Képkivágás a fotókon	Tudja felismerni a képkivágást a fotókon	A kép megnézetésével elemezni a képkivágást.	A vonat érkezése c. film fázisképei Tk. 36.old.,és Arnheim: A vizuális élmény Gondolat Kiadó,Bp., 1979., 62. old.(Kislexikon:beállítás fáziskép,folyamatvágás, éles vágás) osztály-szintű szóban
13. óra/45 perc Plánok szerepe a mozgóképen	Ismerje fel a plánok fajtáit	A film részleteinek megnézetésével felsoroltatni a plán típusait	Melies: Utazás a Holdba c. film részlete (nemcsak Verne adaptáció), hanem a plán típusok is nyomon követhetők rajta Tk. 40.old.(Kislexikon:Total plan, kistotál, amerikai plán, félközele, közeli, premier plán) osztály-szintű szóban
14. óra/45 perc A montázs szerepe	Össze tudja hasonlítani a különböző montázsokat	A film részletek megnézetésével fogalomelemzések	Huszárik: Elégia c. film részletein montázs-típusok csoporthoz munka írásbanTk. 42-45.old feladatait kiosztva (Kislexikon: montázs)

			fajtái, asszociációs montázs, elbeszélő montázs, folyamat-vágás, Kulesov-effektus)
15. óra/45perc Az idő ábrázolása a képen	Fel tudja ismerni az idő ábrázolását a képeken	Fotót bemutatni és elemeztetése	Foto idő-szerűsége (Tk. 16.old.), és a 17.old. Képe és c/ feladata osztálymunka szóban
16.óra/45perc Az idő ábrázolása mozgóképen	Tudja felismerni az időábrázolás mozgóképi megjelenését	Több filmkép elemzése	Capriccio hóembere(Tk. 43. old. C/ fel.) A vonat érkezése stopptrükkjei (Tk. 39.old.)+D/ fel.)Beállítás idő alapján(48.o.) osztály-munka szóban (Fogalmak: filmidő, kihagyás, kronológia, flashback, párhuzamos montázs)
17. óra/45 perc A film és a valóság viszonya	Ismerje fel a valóságábrázolás sajátosságait a filmen	Táblázatba foglalni a dokumentumfilm és fikciós film különbségeit	Tk. 45-46. old A vonat érkezését és az Utazás a Holdba c. filmet elhelyezni osztálymunka szóban (Kislexikon: dokumentumfilm, játékfilm, fikciód film)
18. óra/45 perc A film és az elbeszélés	Ismerje fel a filmen megjelenő elbeszélés sajátosságait	A filmen keresztül a az ok-okozati összefüggéseket vizsgálatni	Tk. 49. old. H/feladat Radványi: Valahol Európában mi a fabula, a szűzsé, és az események szerkezete osztályszintű szóban
19. óra/45 perc A tér szerveződése a képeken	Ismerje fel a tér szerveződéseit a képeken	Foto térre vonatkozó alaptulajdonságának felismertetése	Tk. 16. old. C/ feladat térre vonatkozó részeit + Chaplin: Aranyláz képei Tk. 54-55.old. Osztályszintű szóban +Egyéni írásban
20. óra/45 perc A tér a mozgóképen	Ismerje fel a tér szerveződéseit a mozgóképen	A filmtér vizsgálata filmrészlettel és a térszervező montázs szerepét vizsgálatni	Tk. 50-51.old. Hippolit a lakáj c. filmje D/ feladat osztályszintű elemzése szóban
21. óra/45 perc A kommunikáció története	Tudjon tájékozódni a kommunikációs eszközök tekintetében	A tömeg-kommunikációs eszközök csoportosítása	A tömegkommunikáció c. fej. + C/ fel. Osztályszintű szóban (Kislexikon: média, médium)
22. óra/45 perc A könyvnyomtatás	Ismerje fel a nyomtatott könyv sajátosságait	A könyv részeit bemutatni	Különböző korú és kötésű könyvek(életrajzi) (kéziratot könyv, nyomtatott könyv , vízjel) bemutatása osztály-munka szóban (Fogalmak: fülszöveg, kötéstábla, borító, oromszegő, címoldal,)ami
23. óra/45 perc A rádió	Ismerje fel a rádió szerepét	Mária-Rádió stúdió munkáját szemléltetni	Hf. Rádiós portré készítése Gold Wave-vel

szerepe			osztály-munka szóban + dvd hanganyag formájában
24. óra/45 perc A televízió lehetőségei	Ismerje fel a tv lehetőségeit	DUNA Tv stúdió munkáját szemléltetni	Hf.Tv-s portré készítése a Windows Movie Makerrel osztály-munka szóban +dvd film formájában
25. óra/45 perc A számítógépek használata	Ismerje fel a számítógépek jelentőségét	A számítógépek szerepéről kérdőíveztetés	A média funkciói az számítógépek szempontjából(A média funkciói c. fejezet) Osztály-munka szóban és írásban
26. óra/45 perc Az internet használata	Tudjon tájékozódni az interneten	Az internet nyilvánosságát értékelteni	Mik az internet előnyei és hátrányai? (Az Internet nyilvánossága c. fejezet) Osztály-munka szóban
27. óra/45 perc A videó és a dvd	Tudja használni és megkülönböztetni a videó és a dvd eszköztárszerét	DVD- menü és videó elemzése	Mik a DVD technikai újításai a videóhoz képest? Egy adott dvd menüjének megtekintése pl. Ben-Húr esetében
28. óra/45 perc A nyomtatott sajtó	Értse meg az időszaki kiadványok szerepét	Az újságokat számba vetni	Könyvtári óra keretében az időszaki kiadványok típusait felismerni osztály-szinten szóban
29. óra/45 perc A tömegtájékoztatás funkciói	Ismerje fel a tömegtájékoztatás szerepét	A mobiltelefon szerepe felismerni	A tömegkommunikáció c. fejezet A/ fel. + B/fel. Osztály-munka szóban
30. óra/45 perc A reklámok a közszolgálatban és a kereskedelmi médiumban	Tudjon tájékozódni a reklámok szerepéről a médiumtípusokban	A közszolgálati és kereskedelmi és a befolyásolás technikáit felismertetni a reklámok megkülönböztetésével	Tk. 86. old. C/ és D/ feladatai osztálymunkában és csoportokban szóban és írásban (Fogalmak: sztereotípiák, közszolgálati, kereskedelmi tv)
31. óra/45 perc Összefoglaló óra	Tudjon a média világában tájékozódni	Felmérő teszt írása	Tankönyv egésze alapján Egyéni munka írásban

1. óra/45 perc Téma: A perspektiva a festészetben

Cél: Láttatni a térábrázolás módszereit

Tartalom: A perspektivikus látás, látásunk egyszerűsített váza. Fontos tulajdonsága látásunknak, hogy komplexen látunk, vagyis a látvány természete. „statisztikai” jellegzetessége szemünknek, hogy a szemlencse által gyűjtött kép gömbfelületen, méghozzá fordított helyzetben jelenik meg a szem másik falán az ideg- vagy recehártyán. (Lsd. Camera obscura) E képet rendezzi a **centrális projekció** egységes és mértani szabályosságához közel álló optikai képletté. Ez adja annak lehetőségét, hogy a tapasztalati látszattan szerint igazoljuk a geometriai törvényszerűségeket. A sarkalatos pont a **szempont**, amelynek merőleges képe a **főpont**.

Előfeltétele: a tér elemeinek kettőzése. A felületekkel párhuzamos **ikersíkok** futnak ikersugarakkal. A szem távolsága a képsíktól a **distancia** meghatározza az alapsíkra való rálátásunk arányát.

Leonardo: A szem távolsága 3x-osa legyen az ábrázolandó tárgy kiterjedésének. Szükséges lehet, hogy a formák a szemsík, az. **un. eltűnési sík** felé közeledjenek.

A pont 6-féle helyzetű lehet: 1. A pont képsíkban van.

2. A pont a képsík mögé kerül véges távol a képe az eredetinel közelebb.

3. A pont a végtelenben van, a végtelen pont távoli képébe párhuzamos egyenesek futnak.

4. A pont a képsík elé is kerülhet, a kép és a szem síkja közé. Képe most az eredeti pont mögé jut, a valósághoz képest távolabb.

5. A pont a szem síkjában az eltűnési síkban áll, képe a végtelenbe kerül, mert a vetítő sugár párhuzamos síkban halad a képsíkkal, tehát a végtelenben találkozik. A pont képe nem ábrázolható.

6. A pont a hátunk mögött van. Képe virtuális, mert vetítősugara a végtelenben dőfi a képsíkot.

A képsíkon levő dőféspont a **nyompont**. A szemén át velük paralel egyenest fektetve, meghatározhatjuk végtelen távoli pontjuk képét: az **iránypont**. Az alapsík nyompontja csakis az **alappvonalon**, iránypontjuk csakis a **horizont vonalon** helyezkedhet el.

A képsíkra merőleges egyenesek iránypontja: a **főpont**. Köréje írt kör a **távkör**. A 45 fokos szöget bezáró egyenes iránypontja a távkörön van. A horizontvonal és a távkör metszéspontja a két **távpontot** jelöli ki.

Szabály: Ha az egyenes párhuzamos a képsíkkal, akkor iránypontja a végtelenbe kerül. A normál perspektívában a tér függőleges egyenesei megőrzik párhuzamosságukat. A tér bármely pontjában visszaállíthatjuk a kisebbedés szerinti méretet. Az alapsík egyenlő oldalú háromszögekkel való behálózása előfordulhat, mert az iránykülönbséget a hajlásszögük adja. Ha a szemet az iránypont körül forgatjuk, akkor kapjuk a **mérő, vagy osztópontokat**.

A képsíkra merőleges a főközépsík is.

A megvilágító fényforrás helyzete lehet: 1. Oldalfény, ha oldalról jövő. Megvilágított és árnyékos részét is látjuk.

2. Ellenfény, ha a tárgy mögül jön. A forma árnyékos oldalát mutatja.

3. Hátfény, ha a hátunk mögött van. A forma síkszerű kisebb része árnyékos csak.

Lehet szó árnyékválasztókról: a belső térben a **centrális fény** (gyertya, vagy lámpavilágítás) a test síkjába eső fénysugár a **súrlófény**.

Hogyan szűkül be a tér? pl. Vermeernél: A tejesasszony

Keresztezik-e egymást az irányugarak? A főpont úgy húzódik szét két helyre, hogy ezáltal a kép mindinkább beszűkül.

Hogyan bővül a kép? Pl. Van Gogh: Az auvers-i templom képénél a főpont áthelyezésével az oldalsíkot határozottabban szembeforgatta, ezáltal kitágította a teret.

Paul Klee: Művészi térábrázolás régiókat a fák felépítéséhez hasonlította, a művész nem korlátlan úr (mint ahogy Leonárdó hitte), de nem is alárendelt szolga, hanem közvetítő.

18. óra/45 perc Téma: A film és az elbeszélés

Cél: Ismerje föl a filmen megjelenő elbeszélés sajátosságait

A történetekben való gondolkodás emberi tevékenység, a gondolkodás egy fajtája. A történet vagy más szóval a **fabula** események láncolata, amely viszonyokban való elmozdulást ír le. Rámutat arra is, hogy milyen lefolyást érzékelünk a cselekményben.

Részei: Expozíció (bevezetés, előkészítés)

Próbatételek

Fordulat

Tetőpont

Lezárás

Az epizód: nem visz előbbre, de szereplők jellemzését adja meg.

A történetet mindig konkrét szereplőkkel, adott helyszínen, térben és időben a cselekményen, más szóval a **szüzsén** keresztül ismerjük meg. Itt van lehetőség arra, hogy mindenki a saját felfogása szerint értelmezze a történetet. Az **elbeszélés** a cselekménnyel kimondott viszonyokat mutatja meg.

A cselekmény: adott szereplőkkel, térben és időben lezajló folyamat

Ebből a világból olvasható ki maga a történet.

A történet: a néző milyen lefolyást érzékel a cselekményben

De vannak emberi alapélmények, és a mítoszok is ott vannak a mai film elbeszélésében.

Radványi Géza neves filmrendező volt. Ő rendezte A beszélő köntös egyik változatát is, amivel már magyar órán foglalkoztatok bizonyára.

A Valahol Európában c. film mellett.

Mi a fabulája a Valahol Európában c. filmnek?

Van egy cselekménye, ami a rendező Európában meghatározott tapasztalatait hordozza.

Mi a szüzséje a filmnek?(elbeszélés)

Van egy olyan olvasata is a filmnek, ami bennünk születik meg.

Milyen jelenetek maradtak meg bennetek a filmből?(epizód)

Ezek a film alapegysége, a miből felépül a szüzsé.

Melyik tetszett legjobban és miért?(cselekmény)

Ez mutatja, hogyan fogalmazódik meg bennetek a film felépítése térben és időben

Mi a történet lényege számodra?

Ez az értelmezéshez kötődő réteg, ami a mítoszokhoz köthető.

Milyennek látod Te Európát!

Írd le saját tapasztalatodat!Külföldi út során megéltek.

Esetleg filmélményedet, hogy milyennek ismerted meg ezen keresztül a milyen a gyerekek helyzete Európában?

Gondolj a Pinokkio c. filmre!

Milyen Ázsiában?

Gondolj A bagdadi tolvavra rend. Korda Sándor!Milyen más filmet ismersz még az Angliában élő magyar származású rendezőről. Ő annak ellenére, hogy Angliában élt mindig magyar maradt.

Ő rendezte pl. a Rembrandt c. filmet is, amit rajzórán bizonyára láttatok.

Milyen Amerikában?

Gondolj a Mici Mackó rend. Walt Disney filmre!

Esetleg Afrikában?

Gondolj a Tamás bátyja kunyhója c. filmre!Hogy hívják a híres színésznőt benne, aki irodalmi alkotói ízlésű francia sanzonénekesnő volt?És emlékezz egy néger származású amerikai születésű olasz színészre!Ő a neorealista irányzatot képviselte, és egy olyan katonát alakított, aki az idegen világban helyét keresi.Ki rendezte ezt a filmet is? (Az órán már említettük a nevét)

Hf: Elemezd otthon ezeket a filmeket fabula és szüzsé szempontjából!Nézz utána lexikonokban!

17.óra /45 perc Téma: A film és a valóság viszonya

Cél: Ismerje fel a valóságábrázolás sajátosságait a filmen

Annak alapján, hogy a film hogyan viszonyul a valósághoz megkülönböztetünk 2 -féle filmet.

A **dokumentumfilm** egy létező közösség, személy problémáit vizsgálja, reprodukálja a valóságot.

A **fikciós film** pedig a valóságot konstruálja a kamera elé, egy elképzelt világot kelt életre.

Az Utazás a Holdba egy játékfilm (Lsd. Magyar órán Verne regény alapján (adaptáció))

A doku egy régészeti tárgyként kezeli a valóságot, amit fel kell tárni. Benne van az is ahogy a minket körülvevő közösség problémáihoz viszonyulunk.

Míg a fikciós film valóság-tapasztalatunk alapján épít fel rendszereket úgy, hogy újraélhessük a problémákat.

Dokumentumfilm		Fikciós film
Kettős:A vonat érkezése c. film múlt idejű, amit a filmben jelennek érzékelünk. A befogadás során érzem a kettősséget. A filmet múlt idejűként kezelem, hiszen egy megtörtént esetről szól: az első vonat érkezéséről	Időkezelés	Hármas:Utazás a Holdba c. film nél a forgatás ideje, a cselekmény ideje és az érzékelt jelen. A film múlt idejű képekből áll, de ez a befogadássorán lényegtelen. A filmben a komponált idő, a cselekmény ideje fontos. Az időt jelennek érzékelem, így átélhetem, belehelyezkedhetek a filmbe.
A vonat érkezésében a vonatot körülvevő világ részleteit reprodukálom. Ebben a filmben a félközli plán határozza meg az ábrázolás technikáját.A vizsgálat, a figyelem tárgyát a kép reprodukív rétege adja.	Reprodukció, ábrázolás	Utazás a Holdba c. film a kamera előtti világot a színre viteleszközeivel hozza létre. A színásválasztását, a jelmezt, a sminket, a díszletet, a fén-árnyék megtervezését hívjuk összefoglaló néven mise en scene-nek vagyis rendezésnek, színre vitelnek nevezzük. A kamera előtti világ is az ábrázolás technikájával jön létre A forgatás dokumentumaként nézve a képeket, akkor reprodukciót látunk) Filmetüd : amikor formai-tartalmi jegyek alapján kapcsolok egybe.
A montázst a filmben felvett anyag határozza meg, jelen esetben a vonat érkezésekor felvett anyag.	Montázs	Mindenféle montázs megtalálható a filmben. Ezek megtervezettek a filmben. A beállításokat a montázsban való feladata, helye határozza meg
A filmben a vonat érkezésének a leírása, egy terv arról, hogy milyen sorrendben készíthetik a felvételek, részletek, beszélgetések, szakértők a	Forgatókönyv	A Utazás a Holdba tartalmi és képi szerkezetének teljes terve.

kérdés kibontását, vizsgálatát.		
A vonat érkezésében alkalmazott trükkök mellőzve vannak, mert így a felvétel és a beállítás azonos	Animáció, filmtrükk	Melies volt a filmtrükk első mestere olyan beállításokat kapcsolt egymáshoz, ahol akváriumon keresztül készített felvéteket, háttérvetítéssel dolgozott.
A vonat érkezésekor a befogadó szemléli a képekben megfogalmazott valóságot	Befogadó	A befogadó szinte átélheti az Utazást a Holdba. Beleélheti magát a filmbe.

-Felmérő

1. Mit tartasz a képi megjelenítés legfontosabb eszközének?
2. Mi a perspektivikus ábrázolás lényege?
3. Hogyan ábrázolható az idő a képtípusokon? Sorold fel a különbségeket és hasonlóságokat!
4. Sorold fel a montázs fajtáit és hozz rájuk egy-egy példát!
5. Az elbeszélés milyen funkciót tölt be a filmben? Egy saját példán keresztül magyarázd meg.
6. A dokumentumfilm és a játékfilm ábrázolásbeli különbségeit vázold fel pár mondatban!
7. Sorold fel a tömegkommunikációs eszközöket!
8. Miben látod a könyv jelentőségét?
9. Milyen szerepet tölt be a tv az életedben. Fogalmazd meg pár mondatban!
10. Hogyan látod, mi a különbség az interneten és nyomtatott formában megjelenő sajtótermékek között?

Pfuscher Emese: A mesék adaptálása

Többféle problémát felvet, nem csak a műfajok terén. Először ami szembeszökő az, amire épülnek a mesék a jó és a rossz harcára. És ez pedig automatikusan maga után vonja az agressziót is. S ahogyan vér folyik máris átlépi a thriller határát például a D, a vámpírvadász esetében is, ami az animéknek egy példája. De probléma keletkezik a komolyabb filozófikus művek esetében is, például Az ember tragédiáját tekintve, amiről a gyerek csak akkor tud már beszélni, amikor Madách ezen művét tárgyalták irodalomból, és rendelkezik olyan filozófikus képességekkel, amelyek nemcsak a vitatkozás művészetét jelentik, hanem a komolyabb filozófiai irányzatok megvitatását, és értik ezek szembeállítását. Emellett meg tudnak fogalmazni olyan ontológikus kérdéseket is mint például: Honnan van a világ? Miért teremtett az ember?

De gondot okozhat egy olyan egyszerű történetnek az oktatásban való szerepeltetése is, mint a Szépség a Szörnyeteg. Nemcsak azért mert többféle változatban is feldolgozták már: az Disney-féle animációs filmtől kezdve Cocteau-féle mesefilmig. S most pedig láthattunk belőle egy felnőttekről szóló misztikus filmet, amiből eltűnt minden naivság, és inkább az egymás iránti megbecsülés és hűség került előtérbe. Itt a mítoszok világa helyett a papok képviselte vallásos hit került előtérbe, mint világot irányító erő a pusztá tudománnyal szemben. A rajzfilmes Szépség egyébként még azért is lehet veszélyes, mert a gyermek nem készül arra, hogy rajzfilmfiguráktól is lehetne félni, annál jobban meglepődik, amikor ez bekövetkezik. Akkor már ebből a szempontból kevésbé rejt veszélyt a számára a felnőttes-Szépség a ma világában. A szerelem világát egy kicsit másként ábrázoló Alkonyat sorozat még inkább kritikus pontja lehet az oktatásnak, hiszen itt már szexuál-erkölcsi problémák is fellépnek a 4. és 5. rész esetében. Melyik korosztálynak lehetne ezt levetíteni, nemcsak azért, mert 12 éveseken túli korosztályról szól a film, hanem az ábrázolás egy kissé túlon túl célratörő, amikor Edward a világra segíti Bella magzatát. Egyébként több dologban is hasonlít ennek a filmnek a világa a Szépségéhez, hiszen ebben szerepel az erdő és vadállatok:őz stb. ábrázolása, csak itt hangsúlyosabban élő állatokról és növényzetről van szó, míg a Szépség világában inkább a tárgyak kezdenek el élni, míg az élő környezet elpusztul illetve pusztít, hiszen a rózsának csak levágva tulajdonítanak értéket, és nem a természet részeként. Tehát az Alkonyat hiába vámpír filmnek is felfogható, de mégis jobban szól az élet, a természet megvédéséről mint az előbb említett mesefilm. Tehát itt is Bella a szerelem tárgya, de egészen más Bella, aki még véletlenül sem öltözködik kihívó fehér, hosszú ruhába, hanem egyszerű, visszahúzódó lányként viselkedik. Akit amikor kiemelnek, akkor sem feledti régi barátait. És nem is akarja őket háttérbe szorítani, még ha szívét másnak is adta oda. Tudja és vállalja az áldozat-hozatalt a kapcsolatért. Amiért nagy árat is kell fizetnie, hiszen majdnem belehal a szülésbe.

Korosztályi problémákat vethet fel a Piroska és farkas tárgyalása is, hiszen míg könyvben

olvasva nem fél a gyerek, hogyha a vámpírfilmes változatban látja, már sokkal több rejtett félelmet felidézhet a gyerekben a film. Ráadásul itt lehet, hogy könyvben már egészen kicsik elolvassák a történetet, de filmen ezt a változatot csak tizenévesen láthatja.

Persze az ezen érzelmekkel való szembesítés és szembesülés bizton segíthet, de akkor is okosan kell megválasztanunk, hogy mikor és kiknek melyik változatát vetítjük is le, ennek a nagyon ismert mesének. Ugyanakkor ne feledjük mindez a fantázia terméke csupán, aminek a birodalma olyan tág, hogy sok minden belefér.

Kevésbé tűnik veszélyesnek a Narnia története, holott abban is van harc és vérontás, de a szent cél érdekében történő viselkedés, és az önfeláldozó tettek mindenképpen már megvilágításba helyezi a történetet.

A Gyűrűk ura mesefilmen groteszk figurákkal egészen más élvezetet nyújthat mint rajzfilmen. És ettől kezdve ezt viszont egészen kicsik is megnézhetik nagyon helyesen, hiszen ezen történet szimbólikája közel áll a kicsikhez is.

1. Hány kötelező olvasmányt láttál filmen is? Sorold fel őket!
Írjál róluk pár mondatos ajánlót.

2. Olvastál is már irodalmi adaptációkat könyvben? Írj egyről összehasonlító elemzést!
(esszé)

3. Milyen irodalmi adaptációkat láttál már moziban? Sorold fel!Írjál róluk kritikát!

4. A következő filmek közül melyiket láttad és olvastad is:

Ne engedj el!, Narnia 1., Narnia 2., Engedj be, Alkonyat, Újhold, Napfogyatkozás, A lány és a farkas, Szellemíró, London boulevard, Eredet, Egy lányról, Fényes csillag, Komfortos mennyország, Ízek, imák, szerelmek, Social network, A bálnalovas, Moby Dick

5. Tudod-e hogy a következő filmeknek melyik az irodalmi mű az alapjuk? És ki írta azokat?
Szindbád, Isten hozta, őrnagy úr!, Hannibál tanár úr, Liliomfi, My fair lady, Büszkeség és balítélet, Jane Eyre, A muzsika hangja, A harmadik ember, Rembrandt, Tréfa, A kínai kancsó, Fürdés, A Manderley-ház asszonya, Madarak, Szent Johanna, A nyomorultak, Vakság, Az elefántember, Péntek, a bennszülött, A Kilimandzsáró hava, Elfújta a szél, Scarlett, Winnetou, Dühöngő ifjúság, Vágy és vezeklés, Édentől keletre, Aki szelet vet, Tamás bátyja kunyhója, Quo vadis, Keresztesek, A palást, Gladiátorok, Ben-húr, Gulliver, A némó kapitány, A szép és a szörnyeteg, Az öreg halász és a tenger, A kaméliás hölgy, Szép remények, A karácsonyi ének, Twist Olivér, Aki szelet vet, Nápoly aranya, A korzikai testvérek, Apák és fiúk, Anna Karenina, Mester és Margarita, A pénz, Amikor egy lány 15 éves, A boldogság madara, A csikó, Borús reggel, Az én nagy barátom, Fehér éjszakák, Fatima, Lourdes, Felnöttek és gyerekek, Felismerés, A gőzfürdő, A kapitány lánya, Iván gyermekkor, Iván gyermekkor, A kis detektívek, A kiátkozott, A köpeny, Kollégák, A kristálycipellő, A kutyás hölgy, Malva, Napkelte előtt, Pique Dame, Tisztos úriház, Germinal, Otelló, Hamlet, Lear király, A prágai tréfacsináló, Új barázdát szánt az eke, A Mester és Margarita, Anyegin, Üzletemberek, Vád tanúja, Robinson család, Óz, a csodák csodája, 80 nap alatt a Föld körül, A nap szerelmese, Árvák hercege, Julius Caesar, Hüvelyk Matyi, Lúdas Matyi, Hófehérke és a hét törpe, A hetedik kereszt, Háború és béke, Hamupipőke, Elektra, Csodálatos vagy, Júlia, Ferrara hosszú éjszakája, Egy katona meg egy fél, Kenyér, szerelem, Andalúzia, Római történetek, Pillantás a hídról, Szélvihar, Egy asszony meg a lánya, Lőj a zongoristára!, Egy csepp méz, A hosszútávfutó magányossága, Északnyugati átjáró, Candide, A megtalált idő, Spessarti fogadó, A születés, A passió, A gladiátor, Akinek meg kell halnia, Tízparancsolat, Komfortos mennyország, Joni, Narnia 1., Az aranyműves boltja, Árnyékország, Julianus barát, Bogáncs, Lassie hazatér, A kis herceg, A dzsungel könyve, Abigél, Tüskevár, Ábel a rengetegben, Légy jó mindhalálig, A repülő osztály, A két Lotti, Az ígélet – fényes nappal történt, Ne engedj el! Anna Frank naplója, A menekülő, Egy falusi plébános naplója, A Pál utcai fiúk, A különös házasság, Noszty fiú esete Tóth Marival, A fekete város, Beszterce ostroma, A beszélő köntös, Melyiket a kilenc közül?, Szürkület, A falu jegyzője, Csodás álmok jönnek, Kóma, Ragyogás, A gyűrűk ura, A rózsza neve, A bagdadi tolvaj, Leány gyöngy fülbevalóval, Rembrandt,

Irodalmi adaptációk az oktatásban 11.o.

Sokszor nézünk meg filmeket, aminek irodalmi alapjuk van. Vannak köztük ismertebbek is. Olyanok amelyek iskolai tanulmányainkban előfordulnak.

Házi feladat(felkészülés): Olvassuk el Gogol: A köpönyeg c. munkáját és nézzük meg Szolovjovnak a filmjét, ami 1959-ben készült.

1. óra

Idő: 45 perc:

Cél: Az adaptáció célja jól kimutatható ebben a filmben, ez felismertetjük a gyerekekkel:

Tart: Mi az adaptáció célja?

Idézet: „Egymásfajta jelzés- és befogadói rendszer segítségével olyan érzelmi reakciókat váltson ki, amelyek felidéznek a néző emlékezetében az eredeti szöveget anélkül, hogy megsértenék azt.”(McFarlane)

Milyen részei vannak az adaptációnak?

Bordwell szerint: 3 összetevő van: fabula, szüzsé, stílus.

A fabula filmben megvalósuló elrendezése és megjelenítése... a történet mintázata...

A szüzsé, amely elrendezi az alkotó elemeket. - a történet eseményeit, és a tényállásokat-, méghozzá sajátos elvek alapján.

A stílus:alkotóelemeket mozgósít – adott filmes megoldásokat-, méghozzá az elrendezés alapelvei szerint.

Melyiknél van szó technikai kérdésről és hol dramaturgiáról? (szüzsé – dramaturgia; stílus – technika)

Milyen a jó adaptáció? (Hallgassunk meg erről egy riportot Vidovszky György tanár úrral) (20 perces riport)

Rezümé: A film Vidovszky György rendező munkásságának segítségével szeretné a rendező munkáját bemutatni. Célja, hogy rámutasson az adaptálás lényegére.

Időrendben vizsgálja a film a jelentősebb rendezői állomásait az alkotónak. Először 1996-ban egy dokumentumfilmet készített *Vinci, húzd ki magad !* címmel, ahol egy valóságos történetből kibomló történetet épített fel. Ez az alkotás egy olasz mozgássérült kisfiút ábrázol, aki Magyarországra jön gyógyítani magát.

Majd színpadi és filmes rendezés közti különbséget mutatja be. A részletektől indul ki. Először a jelmezeket vizsgálja. A film valóságközeli helyzeteket mutat be. A színpadi rendezés sokkal szimbolikusabb, jelentéssel teli a jelmezszerzőjéből, nem funkcionális.

A színészi játék pedig filmben képekben mutatkozik meg leginkább, míg színpadon kronológiai sorrendben kell a jeleneteket próbálni, és nem lehet rajta javítani. A színpadi színész folyamatot kell, hogy megteremtse, íveket kell felépítenie.

A díszleteknek más és más a szerepe a különböző korokban a színpadon, bár virtuális részleteket mutatja be. A kezdetben a klasszicizmusban a pompát sugározza a tér, a díszlet, Sztaniszlavszkijnál a naturalista közeget, Peter Brooknál pedig az üres tér dominál. A filmben kevésbé van szerepe a díszleteknek. Virtuálisan a filmben a montázs hozza létre a teret. Itt fontosabb megtalálni egy szobasarkot, egy tájat, mint építeni egy díszletet.

Milyen a jó adaptáció?

Ugyanolyan szuverén alkotásnak tartja az adaptációt, mint a többi filmet.

Ottlik: Iskola a határon segítségével próbálja a sikeres adaptálást bemutatni.

Technika vagy üzenet az adaptáció?

Nem is olyan könnyű eldönteni, mert nyugaton inkább technika, míg akiket a téma izgat, annak üzenet.

Mennyire kell „kiforgatni” a művet nyugaton illetve másutt?

Ha abból merít inspirációt, hogy különbözik az eredetitől, szíve joga valakinek. De ha illusztráció a célja, abban nem térhet el.

A könyv mennyire hat vissza a könyvre az adaptációnál?

A kérdést vizsgálva megállapítja, hogy a könyv sikere hat az adaptációra vissza és fordítva.

Viszont csak illusztrációként az adaptáció nem működik, mert nemcsak a kedvenc regényt kell filmre vinni, hanem a képzelet nyomán eredeti gondolatot kell megfogalmazni az adaptációnál is. Nem a szerzteágazó képzelet mentén kell alkotni csupán, hanem koncepció mentén.

Konklúzió: Az a jó adaptáció, ha nem pusztán átemelik a művet, hanem jó adaptációs ötletekkel a mű hangulatához közelítenek.

Hol találkozta még a köntössel, mint szimbólummal?

Az eltérő szimbólumrendszerek működése

A szimbólumrendszerek eltérő módon jelenhetnek meg a különböző irodalmi alkotásokban, de egymást kiegészítő szereppel bírhatnak egy irodalmi műben és a filmes alkotásában, adaptációjában.

A köntös, mint szimbólum

A köntös olyan ruha volt, amely elhatárolta viselőjét a külvilágtól. Mintegy külső határként jelent meg a személyiséget tekintve, amely elrejtette az ember igazi énjét, ezért a homályosság szimbóluma is volt, a titok, a színlelés eszköze. A keresztény művészetben Mária alakja volt kitárt köpenyben ábrázolt még. Szent Márton egy koldusnak ajándékozta azt, így a zarándokok védőszentjévé vált. Assisi Szent Ferenc egy szegény lovagnak adta köpenyét. Az ikonográfiában a mennyei dicsőség eszményét jelenítette meg.

Jézus köntöse vörös színű volt a lenyugvó Napra is utalva egyben.

Lloyd Cassel Douglas (1877-1951) lutheránus amerikai író, aki 1933-ig lelkész volt, majd 50 éves már elmúlt, amikor első regénye megjelent. Egész életét az irodalomnak szentelte.

Vallásos, erkölcsi tanulságokban gazdag művet írt, amely nagy népszerűségnek örvendett. Többet is készítettek belőle filmet. Sajnos ezek elkészültét már nem érthette meg. (Henri Koster: A Köntös címen 1953-ban és Delmer Davies Gladiátorok címen 1954-ben.)

Házi feladat (felkészülés) Olvassuk el Dosztojevszkij. Bűn és bűnhődést

Majd nézzük meg 2 változatban: egy orosz és egy amerikai rendezést.

2. Óra

Idő: 45 perc

Cél: Felismerje a diák az adaptáció rétegeit.

Mi a különbség a két filmváltozat között?

Hogyan hat az orosz film és az amerikai terjedelmére nézve?

Bűn és bűnhődés c. film amerikai változata (1935) inkább a női segítő szerepet hangsúlyozza, észrevétlen hangsúlya fontos Joseph von Stenberg számára. Szonya sokkal öntudatosabb, mint az orosz változat Bűn és bűnhődésében. A férfi jellemfejlődése, gyötrődése, bűnbánata rendkívül aprólékos az orosz változatban, de a megtérés számomra mégis valószínűbbnek tűnik az amerikai változatban. Elementáris erővel tör rá Raszkolnyikovra az önfeladási válságmegoldás Stenberg rendezésében. Míg a 4 órás Kulidzsanov rendezés kissé vontatott, és egy kissé máshogyan hat filozófikusságával, mégha erkölcsileg több is a "mondanivalója".

Milyen rétegei vannak az adaptációnak?

McFarlane: narratíva=elbeszélés(histoire), narráció=elbeszélés aktusa(discours)

Benveniste: énoncé=kijelentés, énonciation=kijelentés aktusa

Melyik emelhető át egyszerűen és melyiket kell átalakítani?

A narratíva elemei egyszerűen átemelhetők(transfer), míg a narráció elemeit át kell alakítani.(adapting)

Mely részek emelhetők át egyszerűen?

Narratíva részei: szereplőfunkciók, mitikus vagy pszichológiai sémák

Narráció részei: eltérő jelrendszerek,tér és idő ábrázolások

Dosztojevszkijnek mely művét filmesítették még meg többször is?

Karamazov testvéreknek hány változata létezik? Nézd meg a Port.hu alatt!

1. óra

Idő: 45 perc

Cél: Ismerje fel a milyen típusú adaptáció _Flaubert: Bovarinéja és milyen Poust: Az eltűnt idő nyomában?

Illetve Zola művei: (Germinal, Tisztes úriház, Therese Raquin) mely kategóriában lett filmre vite?

Hány kategória létezik?

Geoffrey Wagner: transzpozíció: direkt módon viszi vászonra

kommentár: szándékosan vagy véletlenül bizonyos szempontból megváltoztatják a filmkészítő szándéka szerint, de nem cél az eredeti mű megsértése

analógia: elég jelentősen eltér az eredeti műtől, hogy egy másik műalkotást hozzon létre.

Házi feladat: Olvass Verlain verseket és a Költészettant és nézd meg Fényes csillag c. filmet

4. óra

Idő :45 perc

Cél: Felismerje a szimbolisták jelentőségét!

Hogyan szól ez a szerelemről?

A csillag milyen értelemben szimbólum itt?

Milyen műveket láttál vagy olvastál már, ahol a csillag szerepelt?

Pl: Eminescu: Az esti csillag

Pilinszky : A nap születése (Mi születik itt meg?)

Olvass utána Mikszáth életének

Nézz meg minél több Mikszáth filmet!

19. óra

Idő: 45 perc

Cél: Felismerje, hogy Mikszáth milyen sokféle dologról tudott írni, mégis sajátos stílusban.

És hogy mennyiben függött az értelmezés a rendezésektől a mese ill. történelmi műnél.

Milyen adaptáció -értelmezések segítettek Mikszáthnál eljutni a mű lényegére?

Benjamin úgy látta, hogy az adaptáció a történetmesélés a történetek ismétlésének művészete. Többnyire alsóbbrendűnek ítélte. Másodlagosnak, mert az irodalom megerőszőkölésére. Ilyen alsóbbrendű megismerési mód a tv-filmek is, amikor különböző klasszikusokat kell magasabb szintű formába önteni. De mindenesetre az akkori kormány feladatának érezte azt, hogy az előző kor neves nagyjait filmre vigye, hogy népszerűségüket növelje.²

Viszont Barthes szerint az effajta hűség nem kellett, hogy az adaptáció mércéje legyen. Szerinte az adaptáció kölcsönzést jelentett, közös metszést, átírást más hangnembe. Reprodukálni akarta a termék ugyanis az eredetit, pedig átdolgozni számos okból is lehet. Mindenesetre a formális entitás vagy termék csak átírást jelentett.³

A létrehozás folyamatoként viszont újrainterpretálás jön létre Mikszáthnál is. Hiszen nála a kor nagyon fontos volt, amiben keletkezett a mű, és amikor filmre vitték azt, valamilyen értelemben találkozott a 2 szándék. Vagyis a termék abban értelemben az adaptáció, hogy fordítói tevékenység, hiszen a szöveg értelmét adja vissza, értelmét a másokra ülteti át. Jelváltás történt.

Woolf szerint az adaptáció egyfajta vizuális asszociáció volt. De folyamat is, mert először jött a fordító s utána kreátor a létrehozó. Mint médiumra tekintett az alanyra, amit vagy le kellett rövidíteni (regény) vagy hosszabbá kellett tenni (novella). Tehát mindenképp volt benne valami új is.⁴

Amiben a szövegek Kristeva szavaival élve mozaikok.⁵ Tehát ilyen értelemben egy posztmodern alkotásról volt szó. S ezért beszélhettünk akkor arról is, hogy Mikszáth posztmodern alkotó. Részbe volt ennek a folyamatnak az is, hogy a befogadó ismerje az eredetit. Ezért sem utolsó szempont éppen olyan Mikszáth műveket vittek színre, amik a legnagyobb közérdeklődésre tarthatnak számot. Hiszen az intertextus csak így működhetett. Így jöhetett létre az egyéni összevetés is az egyéni képzelettel, ami mindenkinél már más lehet egy adott műnél. Filmre vinni ezt akkor van értelme, ha a rendező egy szándékkal is bír. A formálás egyfajta megmutatást, interaktivitást jelentett. A befogadó kora és helyszíne az adaptációra hatással volt. A technológia is meghatározó volt. Ezért új klasszikusok is igényes adaptációk lehettek. Pl. Alkonyat. Az olvasásnál a képzeletet felülírta a film vitalizációja.

2. Mikszáth adaptációk és a Felvidék

Az általános vélemény az volt, hogy az eredeti mű szellemét kell adaptálni, bár ez nagyon szubjektívnek bizonyult. De biztos, hogy a közös nevezővé a közös történet válhatott. A történet maga is lehetett önmagában álló is. A téma a legkönnyebben adaptálható része volt a történetnek. A szereplők pedig megadták a felismerés és hűség jelentőségét. A fabula lerövidíthető, meghosszabbítható lett, ahol a fókuszváltás, kiindulópont és végpont-váltás létrehozhatóvá vált benne ellentétben a videojátékokkal, amikben csak a hang és a látvány voltak a fontosak. A versenyző benne élhetett ebben a világában, de egy másik világot adaptált.

De léteztek olyan művek, amik nem adaptálhatók másik médiumra pl. a poénok és a stílus, csak hasonló hatást lehetett elérni.

Melyik az a műve Mikszáth amely éppúgy lehetett mese, mint megtörtént eset?

2.1. A Beszélő köntös

Mikszáth Beszélő köntösében a romantika és realizmus találkozott a műfajában is, hogy történelmi elbeszélést írt. A jelen kor sivársága miatt írt a korábbi időkről benne. Lestyák Mihály és Cinna szerelme más korban is lejátszódhatott volna.

A Beszélő köntös-nek is 2 változata létezik az egyiket Radványi Géza rendezte 1941-ben. A forgatókönyvet itt Nóti Károly és Asztalos Miklós írta. Hegyi Barnabás volt az operatőr. Kiss Ferenc, Tasnády Fekete Mária és Jávor Pál játszotta a főbb szerepeket Bihary József, Bilicsi Tivadar, Csontos Gyula, Goll Bea, Szilassy László mellett.

Az a Radványi Géza rendezte, aki a Kassán született patrícus-családban született Márai Sándor testvéröccseként. Magyar rendezőnek tartotta magát, de élete nagy részét külföldön töltötte. Először sajtótudósító, majd forgatókönyvíró volt. Példaképe Thomas Mann lehetett, az ő nyomdokain járt, amikor a Valahol Európá-ban élményanyagát gyűjtötte össze magában.

Korda Sándor is így tett, amikor Angliában is magyar rendező tudott maradni még a VIII. Henrik rendezésében is, amivel az angol filmgyártást teremtette meg. Cukor, Kertész, Fejős Pál (1923-ban az Egri csillagok rend.) is nagy tehetségű magyar maradt Hollywoodban. Radványi ízig-vérig magyarsága abban fejeződött ki, hogy a film alapját a mozgásban lelta. Pl. Makk Károlyra a következő hatást gyakorolta Radványi: „Van egy forgatókönyv, és van a történetnek egy váza, de a valóságos helyszíneken ez mindig pillanatról pillanatra elmozdul, változik, és az ember fejében aszerint alakul a film, ahogy a könyvhöz képest magát a valóságot alakította... Hogy a film ott készül a tetthelyen, nem valami előre kifőzött, pontosan, minden eresztékében – részletében megkonstruált valami, mint egy óra, hanem furcsa kaland, akár egy utazás, aminek az ember a végét tudja ugyan, hogy hova fog befutni a vonat, de hogy milyen váltókon... azt nem tudja pontosan előre.”⁶

Emellett Kassa irodalmi nyüzsgésében is benne volt Palotai Boris kortásaként, aki emlékezett, hogy Ember Tamás néven verseket is írt.

Ennek ellenére vagy ezért sem tartotta művészetnek a rendezést, mert példaképének Brueghelt, a festőt tartotta. Ez abban is megnyilvánult, hogy elsőként ő rendezett színesben Európában filmet, még a németek előtt. A külső jelenetekre vonatkozott ez, a belsőket viaszírozva készítette. Költségvetése magas volt, de sikeresnek bizonyult.

Melyik amelyik elvisz minket a fantázia birodalmába?

2.2. A Szent Péter esernyője

A *Szent Péter esernyőjét* is a romantikus szellemiséggel áthatott Mikszáth írta, ami a témaválasztásban, kompozícióban, jellemrajzban egyaránt megnyilvánult.⁶ De mindvégig ott volt benne a realista szellem is, mert a glogovai parasztokat rajzolta meg. „szegénység és nyomor van itt, és mégis valami báj, valami édes poézis.”⁷ De ott volt ebben a szerelem idillje is, és a szülői szeretet is. De ebben is először a rideg anyagiasság búj meg először, csak a nőalakja, Bélyi Veronika segítségével lelhattuk meg a jóság, önfeláldozás, s odaadás lényegét. De a realizmus eszközével bírálta a bábászéki kispolgárság maradiságát is a figurákon keresztül. És a babonás parasztokat is felvonultatta előttünk. Vagyis a „szép nyájas világ” mögött a „az akkori társas élet igen szegényes, sivár volt”-a húzódott meg.⁸ A patriarchális világ középkori lovagias jellege hatotta át a falusi légkört, ahol egyes női alakok a képzelet szüleményei voltak egy tiszta és nemes világnak.¹⁰

Mikszáth Szent Péter esernyőjét eredetileg Apáthy Imre akarta filmre vinni, de végül is Bán Frigyes rendezte meg 1958-ban. Bár előtte Gertler Viktort javasolták rendezőnek, és Dallos Sándor forgatókönyvét teljesen átírta Apáthy Imre. A szlovákok 2 verziós gyártást javasoltak rá, amivel az lett volna a céljuk, hogy a 19. század 40-es éveiben hű képet adjon a szlovákok életéről. Ezért a Magyar Filmgyártó Vállalat és a Csehszlovák Állami Film 1955. július 7-8-án közös gyártásra megállapodást kötött. A szlovák verziót Vladimir Bahna rendezte volna a magyart Apáthy. Apáthy különös ismertetőjellel ellátva rendezőasszisztens volt, ezért Petőfi jelvényt tűzött magára. De Fejér Tamás kiderítette, hogy ez nem eredeti volt. Így a Munkásmozgalmi Intézet bocsájtotta rendelkezésre az igazit.

Ez a Fejér Tamás rendezte a Tenkes kapitányát is, amit 1965-ben mozisítottak. A kuruc-labanc probléma után ismét egy kalandfilmmel próbálkozott:¹¹ A beszélő köntös újabb megfilmesítésével 1968-ban. Az ő nevéhez fűződött az 1945 utáni első magyar szinkron elkészítése. És a keskenyfilm első megvalósítói között is őt tartják számon. Erkölcs és társadalomrajzai is népszerűek voltak: Kertes házak utcája, Az arc nélküli város. Több adaptációt is rendezett Molière, Fekete István művei után.

Ez a műve Mikszáth liberális eszméit is igazolta, ami által egy nagy szabad Magyarországot képzelt el. Eszméi közel álltak Vörösmartyéhoz és Kölcseyéhez, akik harcot

hirdettek a középkor eszméi ellen. A haladás küzdelmét hirdette meg a reakcióval szemben is. Ezáltal 1848 talaján állott és egy szabad független ember szava szólalt meg akkor, amikor a jellemes ember morális hangja mellett tört lándzsát ebben a művében is. A magányos hősi tett a társadalommal sokszor szembe megy. A kérdés sokszor a szabadság értelmezésében rejlett, amikor fiatalkori mása is megszólalhatott ilyen témájú műveiben. Úgy érezte, hogy zülleni kezd a társadalom erkölcsében.

Nemcsak a Szabad Egyház, vagy az Igazmondó hasábjain szólalt meg ekkor. Majd az Ország-Világ vagy a Borsszem Jankó volt az, amelyiknek publikált és később viszont a Nógrádi Lapok nyilvánossága sem elégítette ki igényeit, így került fel Pestre. Annak a Mauks Ilonának köszönhette ezt, aki Goethe versein, Victor Hugo, Jókai és Dickens világában mozgott. Akikhez férjét is eljuttatta Török világ Magyarországon c. művén keresztül. Mikszáthot Dickenshez is a Mauks lányok vezették el. Akik közül eggyel házasságot is kötött. 1872-ben megkérte Mauks Iona kezét. És fel is költöztek hamarosan Pestre. Ahol gyermekük is született, de nemsokára meg is halt.

Sokszor a történelmi hűség felől közelített a szimbólumok világához:

2.3. A Fekete város

A kolera is felvetette a fejét ekkoriban, így visszaköltözésüknek Szklabonyára egy időre is ez volt egyik oka. A hasonló hangulatot árasztó A fekete város-ban is megfogalmazódott a múlt fényei és a jelen sötétje közti ellentétét a változtatás kilátástalanságának érzése mozgatta. Kora nagy ellentmondásait élte meg Mikszáth ezért is volt akkoriban olyan nagy íróként számon tartva. A demokrácia és a szabadelvűség úgy vélte, hogy nem függenek össze abban az értelemben, hogy fekete reakció és a proletár szocialista eszmék éppen a gátlói a haladásnak. Nem az egyház ellen volt, hanem az akkori intézményes gyakorlatát tartotta irreálisnak, hogy 300-400 ezer forint/havonta jövedelemmel bírt. A reformkori szabadelvűség folytatójaként lépett fel a nemzeti liberalizmus, ami a hatalmat csak olyan eszközként használta, amivel vissza tudott élni. Itt parasztok és munkások embertele kizsákmányolása ellen kellett küzdenie. Ugyanis erre az időszakra tehető, sok perifériára szorult ember kényszerült Amerikába. Révay történelmi vákumnak, légüres térnek nevezte ezt a sokak számára sivár időszakot, ahol Mikszáth -féle szemtanúnak elkésett, bírónak korán jött. Inkább a járható utat választotta, mint az igazibbat. Ennek az időnek asszociatív szószólói voltak még Ady Endre is a Fekete zongorá-val és Babits Mihály Fekete országával, és talán Jókai Fekete gyémántokjá-val is. Itt is jelen volt a romantika hasonlóan az előbbiekhöz.

Abban viszont realista volt, hogy történelmi regényt írt Görgey-nemzetség történetéből. Ebben a művében már a választott kor tudatos volt és mélyen beágyazott a

történelmi eseményekbe¹² Itt is jelen volt a kuruc kor Magyarországa, viszont elmosódott volt a történelem a harcok csak háttérben játszódtak.¹³ De mégis megadta a magyarázatot, hogy miért bukott meg II. Rákóczi Ferenc kora: a kicsinyes úri önzés miatt. A múlt felől támadt, Thököly harca elbukott ekkor, és süllyedt az ország állapota Lőcsén is. Túl hosszúvá nőtt itt a gyász. A polgárok és az alispán küzdelme is dúlt. A szász polgárok és a megye urai összecsapását leírta, de az idejét nem jelölte meg. Pedig a Rákóczi Ferenc donációt oszt c. karcolata már megelőzte ezt a művét. Többszólamúság itt is érvényesült, mert nem állt oda egyik oldalra sem. Nem osztályharcként ábrázolta Lőcse és Szepes megye torzsalkodását, hanem hogy maga a szűklátókörű nemesség ütötte fel a fejét mindkét oldalon. Mert féltette országát a haszonlesők ellen. Itt 3 szálon futott a cselekmény, de mégis nagyon lazán szerkesztett volt 1. Lőcse és Görgey, 2. Görgey és lánya, 3. Fabricius és Rozalia szerelme. Lőcse bírójára öltötte fegyverét a feudális oligarcha, Görgey, akit egyéni szeszélye alapján irányított a törvény. A nemes uraktól a polgárok sem különböztek semmiben. Mindenesetre Mikszáth kapitalizmus ellenessége jellemezte a lőcsei földfoglalás kegyetlenségét. Tehát Lőcse életében „kicsinyes osztályönzést” látott¹⁴ Ez lett egyetlen tragikusan végződő regénye. Mert Rozália, akit a jellemesség és jóság hatott át, nem lehetett boldog. Felébe vágta hőseinek sorsát, hogy a valósághoz hű lehessen.

2.4. *A Beszterce ostroma*

Aztán realista ösztöne óvta és egy másik útra tévedt, midőn saját hangjára talált a 1890-es években, és társadalom-bíráló regényeket írt. Ezek közé tartozott a *Beszterce ostroma* is később *A fekete város* mellett. Ezekben a nép hangját mind erőteljesebben lehetett hallani. 1848-as Deák párt eszméi csak alapját képezte az ő társadalmának, ahol egy erős Független Magyarország lehetne az alap a szabadságunk kivívására, de ezt Mikszáth az Osztrák-Magyar Monarchiában erősebbnek vélte, mint egyedül haladva. De a dzsentri egyre csak züllött és agrárválság ütötte fel a fejét ekkor. Ez a társadalombíráló hangnem az anekdotáiban ütötte először fel a fejét. Ezeket az élet segítette megírni, mert bennük tükörképét látta az élet igazságainak, vagyis „képpé sűrítette az igazságot”.(pl. *A statisztika* c. novellájában)¹⁵ Ez a stílus kerítette hatalmába *A fekete város* íróját is, amikor a fecsegő polgárokról szólt. Az igazi anekdotizálás divatját a XIX. század táblabíró világa teremtette meg. Nála ez a stílus a sűrítés, eszköze volt elsősorban. Ekkortól egyre tisztábban látta a nemesi élet viszontagságait és kétarcúságát. „Az nemesi-úri romantika, a díszmagyar romantika elleni vádirat volt Mikszáth egyik legjelentősebb kritikai realista alkotása az 1895-ben megjelent *Beszterce ostroma*.”¹⁶ Ebben a művében erősen nyugtalanította az idő problémája is: „mindent visszájára fordító idő, az értékeket felcserélő változás központi szerepet kezdett játszani fantáziájában”¹⁷ Pongrácz gróf rögeszméjét a félfudális viszonyok

táplálták, ettől volt külön figura. Cselekedeteiben a középkori lovag Don Quijote szellemét testesítette meg. Valósággá akarta élni ugyanis a szavait. Apolka alakjában ütközött össze leginkább a valóság és képzelet világa. A valóságot Apolka és Tarnóczi Miklós szerelme teljesítette be, míg Pongrácz gróf benne álmvilága beteljesülését élte meg. Szomorú líra bolyongott a történet fölött, mert az elszántság és dac volt a jellemző rá. ¹⁸ Mert a XIX. századdal nem foglalkozva, életellenes álmok mögé bújva „gőgösen vonul hadai élén Beszterce ellen, s magát és a világot ámítva játssza a tragikus hőst”¹⁹ Az akkori világ erkölcs nélküliségét abban leplezte le, hogy az érzelmvilágok valóságtól való elrugaskodásáról írt.²⁰ Tehát ezt a művet is áthatotta a realizmus mellett a romantika világa is, talán a legjellemzőbben volt jelen a mese a realista világban.

Egy bomlásnak indult világnak a képei vetülnek a néző szemei elé a belőle készült filmben is, amit Zsurzs Éva rendezett, aki bár fémmunkásként kezdte pályáját, a rádió után mégis adaptációkkal aratta legnagyobb sikereit. Fontos volt számára az adaptációk filmre vitele, de nem a mozifilm méltóságával, hanem a tv-filmek közvetlenségével próbált élni legtöbbször: az első sikert a Móricz Barbárok-kal aratta, majd a Fekete A koppányi aga testamentumával folytatta, ahol elsőként alkalmazta a színes technikát a magyar tv-játék rendezésében. Klasszikusokkal is próbálkozott: Elektra, Kreutzer-szonáta, A falu jegyzője, de erőssége a drámai műfaj volt: A mama, A revizor, Csongor és Tünde, Egy lócsiszár virágvasárnapja. Jókai művei közül a Sárga rózsát, A névtelen várat vitte filmre. Ezeknél fontos volt, hogy egy adott tv számára készült alkotásról volt szó, és nem a nézői elvárásoknak kívánt megfelelni, hanem egy nemzeti érzést tápláló csatorna igényeit próbálta kielégíteni A fekete város-sal és a Beszterce ostromá-val is.

Mindezt milyen filmes eszközökkel jelenítették meg Mikszáth műveit?

3. A film és az idő – tér

Ezekben a filmekben is jól látszott, hogy mik a filmi játék különbségei a regényhez képest, hogy mikre képes a film a fotografikus és festményre emlékeztető képein is túl.

Korlátlanul volt képes időben is mozogni, nem csak akkor, amikor az író korába elvitt, és a mikor a rendező megrendezte időbe kalauzolt, hanem a néző számára is teremtett egy saját időt. A szereplők általi játék a filmben is mindig alakítható időben, módosítható a szereplők által, és a részletében kicserélhetőek, sorrendjük alakítható. Megszakítható bármikor a játékuk, és újra folytatható, ott ahol abbahagyták. Nem kell minden jelenetet abban a sorrendben felvenni, ahogy a filmben volt. De ezzel az is járt, hogy a szereplőnek újra bele kell helyezkedni a milliőbe a hangulatba, a közegbe, abba az időbe, amikor a film játszódott.²¹

Ez a filmbéli idő értelmezhető egyidejűnek is, amelyben több egyidejűség van jelen ”amelyek egy azon pillanatban egyesülnek, ezek pedig már nem változóak, hanem abszolútak:

egyrészt két pillanat külső mozgásokról leolvasott egyidejűségéről van szó, másrészt e pillanatok és az általuk a mi tartamunkban kijelölt pillanatok egyidejűségéről.”²²

Szerepet kapott itt a Bergson-féle (Anyag és emlékezet) időértelmezés is a visszaemlékezés által, amikor egy szükséglet szubjektivitását a tagadás mozzanata hozta létre. pl. A *Beszélő köntösben*, amikor a lány maga vette fel a köntöst, hogy a fiú életét megmentse, és ment tőle távol, ami az agy szubjektivitásából fakadt. Elviselte a bizonytalanság érzetét is, amikor nem volt, aki megvédje őt, ha fájdalom érte, (az affekció szubjektivitása) Amikor vallásra kerül a sor emlékképeket kell felidéznie, vagyis megvallania tetteinek mozgatórugóját, hogy szerelemből tette, ami tett(emlék szubjektivitása),²³ és csak fokozatosan juttatta el a feleket az ontológia léttől a virtuálisan is létező valóságukba a viszonszeretet állapotába, amikor már sűrített szubjektivitása által életre keltett a szerelmük, és a lányt megmentette a fiú a haláltól tanúbizonytságot adva érzelmeiről a saját múltjában is, amiből folyamatosan építkezve jutott el a jelen szerelméhez.

Ugyanakkor a tömeghatás elvét is számításba kell vennie az időnél a színésznek, de ezt úgy kell tennie, hogy konkrétan nem láthatja, hogy kiknek is játszik. Ez néha azzal jár, hogy kivonhatják magukat a tömeg szuggeráló hatása alól²⁴ de a visszajelzésektől, értékítéletektől is megfosztja magát az a színész, aki filmen játszik. Ilyenkor egy holt időben mozog a színész, de csak látszólag, mert ez idő az időben.

A néző ugyanis ahogy hallja a film szavát kapcsolatba hozza az egyes beállításokat a következővel, ekkor a szavak a mélyben keletkeznek. Tehát nem a lehet a szavakat kizárni a filmművészetből sem, hanem ki kell őket találni.²⁵

Bergson-féle tér kapcsolatba hozható a mozgással is, ahol ha végletekig visszük, akkor megkapjuk a teret. „A tér valójában nem az anyag, vagy a kiterjedés, hanem az anyag „sémája”... ebben az értelemben nem az anyag, vagy a kiterjedés van a térben, hanem éppen fordítva.”²⁶

Képes volt a film egy sajátos teret is létrehozni, amely nemcsak a regényíró tere volt, és rendező által megrendezetté. Hiszen ez a tér alakult mindig aszerint, hogy a figurák milyen szerepet tölthettek be benne milyen mélységükkel voltak jelen az adott közegben. A second plánok és a premier plánok a részeit hangsúlyozták ki az egésznek. A vizualításban a film erősebben hangsúlyozta a látvány szerepét. Minden alak nagyíthatóvá és kicsinyíthetővé vált benne a valósághoz képest. Ezt meg is tették ezeknek a filmeknek a rendezői is pl. harci jelenetekre koncentrálva, amikor a nagy egészét láttatták sok emberrel, de azok egyenként is részt vettek a csatában, amikor total-ban látszódtak. Beszterce, Glogova, Lőcse tájai, építményei sokszor látszódtak annak ellenére, hogy az ember maga nem is szerepelt a tájban. De még itt is szerepet kapott az idő, mert képes volt minden lényegtelenelt eltüntetni az

elbeszélésből, és csak arra koncentrálni, ami fontos volt. A mese kapott itt olyan szerepet, amelynek eszközeivel(esernyő, köpeny, csodás ágy) vált lehetővé, hogy keveredjen az idődimenzió, és szempillantás alatt megváltozzon valami, ami addig létezett. Ki lehetett cserélni bármit ebben a csodás térben és ami addig úgy létezett, most másként fog lenni tovább.

A scenografikus tér 3 -féle lehetett: a beállítás tere, a vágás tere, és a szonikus tér különülhetett el egymástól. A színek a beállítás terében érvényesültek leginkább a Beszélő köntös-ben is: a vörös és a sárga színek jobban előtérben voltak, mint a kék. Az árnyék és a fény hatásait is megfigyelhettük ebben a filmben amikor a férfi a gyertya fényében a nő mögött állt. A vágás terében láthattuk az emberek egymáshoz viszonyított helyzetét. A szonikus térben érvényesültek a zajok és a hangok a leginkább. A beszéd előtérben a zaj háttérben vált érzékelhetővé. Csatáknál lehet erre leginkább figyelni a Beszterce ostromában is.²⁷

4. Egyéb dramaturgiai eszközök

A zene szerepe is jelentős a filmben, hiszen fokozhatók benne a hatások. A fontos az, hogy a kísérőzene a jobb megoldás, mint egy híresebb zene figyelmet elvonó szerepe. A Beszterce ostromá-ban is kiemelhetők a harc heves jelenetei a fordulatok a trombita szóval és hangos erőteljes zenével.

Tehát a valóságos elemek mellett fontos helyük lett a csodás elemek időintervallumokat átlépő szerepének ott is, amikor a rendezők különböző eszközeikkel átléptek egy másik időbe, ezzel a múlt egy bizonyos részét aktualizálták saját koruk embere számára.

Bergson szavaival élve:„Tehát a virtualitás jellegzetessége az, hogy különbségeket teremtve aktualizálódik, és hogy aktualizációjához kénytelen differenciálódni, a differenciáció vonalait megteremteni.”²⁸ Vagyis aktuálissá az időben válik egy megfogalmazott tartalom is. De itt az idő nem 3. dimenzió, hanem ezáltal van jelen a teremtés a világban.

Vagyis fokozatosan kell kialakítani egy stílust a rendezőnek, amiben megszólalhat a film lényege, az irodalmi mű mondanivalója, ez akkor is így van, ha ugyanaz az irodalmi alap.

Erről írt Király Hajnal is, amikor az örökségfilmek közé sorolta: Maár Gyula: A lőcsei fehér asszony, Bán Róbert: Kísértet Lublón, A nagyenyedi két fűzfa, Gertler Viktor: Egri csillagok, Fekete gyémántok, A kőszívű ember fiai, Egy magyar nábob, Kárpáthy Zoltán Ranódy: Légy jó mindhalálig Horváth Z. Gergely: Özvegy és leánya, mellett Zsurzs Éva filmjeit is.

JEGYZETEK

Benjamin, Walter(1969): A műalkotás a technikai sokszorosíthatóság korában In. Kommentár és prófécia, Bp.: Gondolat, 301-331. old.

Berthes, Roland(1996): A szerző halála. In. A szöveg öröme. Osiris. Budapest. 50-55. old

Woolf, Virginia(1980): A regény tartománya. In. Woolf: A pille halála: esszék. Európa, Budapest 310-311. old.

Kristeva, Julia(2000): Holbein halott Krisztusa In: Thomka Beáta: Narratívák I. Bp., Kijárat, 37-53. old.

Nádasy László(1983): Radványi portré. Múzsák, MAFILM, Budapest. 1983. 64. old.

Király István(1960): Mikszáth Kálmán. 2. kiad. Szépirodalmi Kiadó. Budapest. 251. old.

Nádasy László(1983): Radványi portré. Múzsák, MAFILM, Budapest. 1983. 254. old.

Király István(1960): Mikszáth Kálmán. 2. kiad. Szépirodalmi Kiadó. Budapest. 297. old.

Király István(1960): Mikszáth Kálmán. 2. kiad. Szépirodalmi Kiadó. Budapest. 317. old.

Király Hajnal(2010): A könyv és film között: a hűségnyelven innen és túl. Koinoia. Kolozsvar. 134. old.:„ahol a nemzeti önérzetből a sok idegen nyelvű sorozat után magyar vonatkozású filmek hiányát pótolta”

Király István(1960): Mikszáth Kálmán. 2. kiad. Szépirodalmi Kiadó. Budapest. 355. old.

Király István(1960): Mikszáth Kálmán. 2. kiad. Szépirodalmi Kiadó. Budapest. 356. old.

Király István(1960): Mikszáth Kálmán. 2. kiad. Szépirodalmi Kiadó. Budapest. 373. old.

Király István(1960): Mikszáth Kálmán. 2. kiad. Szépirodalmi Kiadó. Budapest. 143. old.

Király István(1960): Mikszáth Kálmán. 2. kiad. Szépirodalmi Kiadó. Budapest. 202. old.

Király István(1960): Mikszáth Kálmán. 2. kiad. Szépirodalmi Kiadó. Budapest. 204. old.

Király István(1960): Mikszáth Kálmán. 2. kiad. Szépirodalmi Kiadó. Budapest. 211. old.

Király István(1960): Mikszáth Kálmán. 2. kiad. Szépirodalmi Kiadó. Budapest. 212. old.

Király István(1960): Mikszáth Kálmán. 2. kiad. Szépirodalmi Kiadó. Budapest. 220. old.

Hevesy Iván(1925): A filmjáték esztétikája és dramaturgiája. Atheneum. Budapest. 124. old.

Deleuze, Gilles(2010): A bergsoni filozófia, Atlantisz. Budapest. 92. old.

Deleuze, Gilles(2010): A bergsoni filozófia, Atlantisz. Budapest. 59. old.

Hevesy Iván(1925): A filmjáték esztétikája és dramaturgiája. Atheneum. Budapest. 126. old.

Eichenbaum, Boris(1971): Irodalom és film. In. Írók a moziban. Kenedy János (Szerk.) Magvető. Budapest. 580-81. old.

Deleuze, Gilles(2010): A bergsoni filozófia, Atlantisz. Budapest. 95. old.

Bordwell, David(1996): Elbeszélés a játékfilmben. Magyar Filmintézet. Budapest. 112-130. old.

Deleuze, Gilles(2010): A bergsoni filozófia, Atlantisz. Budapest. 106. old.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Barthes, Roland(1996): A szerző halála In A szöveg öröme. Osiris. Budapest. 50-55. old.

Benjamin, Walter: A műalkotás a technikai sokszorosíthatóság korában In: Kommentár és prófécia. Gondolat. Budapest. 301-331. old.

Bordwell, David(1996): Elbeszélés a játékfilmben. Magyar Filmintézet. Budapest.112-130. old.

Deleuze, Gilles(2010): A bergsoni filozófia, Atlantisz. Budapest. 122 old.

Eichenbaum, Boris(1971): Irodalom és film. In. Írók a moziban. Kenedy János (Szerk.) Magvető. Budapest. 580-81. old.

Hevesy Iván(1985): A filmjáték esztétikája és dramaturgiája. Múzsák Kiadó, Magyar Filmintézet. Budapest. 217, XIX old.

Király István(1960): Mikszáth Kálmán. 2. kiad. Szépirodalmi Kiadó. Budapest. 487 old.

Király Hajnal(2010): A könyv és film között: a hűségnyelven innen és túl. Koinoia. Kolozsvár. 181 old.

Kristeva, Julia(2000): Holbein halott Krisztusa In: Thomka Beáta: Narratívák I. Bp., Kijárat, 37-53. old.

Nádasy László(1983): Radványi portré. Múzsák, MAFILM, Budapest. 1983. 89 old.

Szilágyi Gábor(1994): Életjel : a magyar filmművészet megszületése, 1954-1956. Magyar Filmintézet. Budapest. 600 old.

Új Filmlexikon(1973). Lajta Edit (Fel. Szerk.) Akadémia. Budapest.1-2. Köt.

Veress József(2006)A magyar film története, Annó Kiadó. Budapest. 198 old.

Woolf, Virginia(1980): A regény tartománya. In. Woolf: A pille halála: esszék. Európa, Budapest 310-311. old.

6. óra

Idő: 45 perc

Cél: Mikszáth és családpolitika összefüggéseit kimutathassuk

Nézz utána minél több dolognak a filmlink.hu oldalon Mikszáth adaptációkkal kapcsolatban.

Hogyan az élet a filmgyártásban 1848 után?

1848 után a filmgyártásban is minden megváltozott. A nagypolitikát Moszkvából irányították; kommunista párt felügyelte. Ekkor keletkezett a Ludas Matyi, a Mágánás Miska, a Talpalatnyi föld. Móricz Zsigmond és Mikszáth műveit is ekkor vitték filmre.

Ezek a sematizmus évei voltak: Ekkor a politikai mondanivalót direkt úton fejezték ki. A valóságot megpróbálták metafizikai úton megközelíteni, de ez inkább félreértésekhez, félreértelmezésekhez vezetett: Például A különös házasság nyitójelenetében is a világosságot szó szerint értelmezték, pedig a bűnöktől való szabadulásra gondolt a Biblia, ami fényt adott a lélek sötétjében. Érzelmileg keveset mondtak, inkább csak az indulatok által fűtött politikai propaganda uralkodott. Ahol az ember már nem is volt fontos, csak a nép(amit összekeverték a nemzet fogalmával), mint fogalom, eszme. Ezeken belül a hurrá optimista filmek készültek (Kis Katalin házassága, Dalolva szép az élet)Ilyen műfajban rendezett Gertler Viktor is (Teljes gőzzel, Ütközet békében) és Keleti Márton is(Állami áruház). Keletkezett történelmi tabló is Illyés Gyula Két férfi c. műve nyomán Föltámadott a tenger címmel. Életrajzi filmek létrejöttek az utóbbi rendező segítségével (Déryné, Erkel(Keleti Márton); Semmelweis). Természetesen a paraszti tematika is virágzott (Vihar)Fábri Zoltán) és (A harag napja) Várkonyi Zoltán nyomán.²

„A regény azért is kiválóan alkalmas „filmanyag”, mert magába olvasztja a másik két műnemet, a lírát és a drámát.”³

Milyen értelmezések segíthetnek Mikszáth művek adaptáció-értelmezések során?

„A regény azért is kiválóan alkalmas „filmanyag”, mert magába olvasztja a másik két műnemet, a lírát és a drámát.”³

Seymour Chatman ezt úgy fogalmazta meg, hogy a szöveget 3 részre osztotta, az érvelésre, a leírásra és az elbeszélésre. Az utóbbi is 2 fajta lehet nála: a tágabb értelmű narrátorral dolgozó elbeszélést megkülönbözteti a szűkebb értelmű narrátorral dolgozótól. Ezek mellett létezik még számára az eljátszott dráma is. Egy másik felosztásban pedig a létezik elbeszélő(Tell-er) és bemutató (Show-er)jellegű narráció is. Tehát nem mindegy, hogy megjelenítjük vagy elbeszéljük csak a történetet.2 fajta elbeszélés létezik,amely lehet diegetikus és mimetikus. Az 1.-be tartozik a regény és az epika, míg a 2.-ba a színdarab, a film és a rajzfilm(animáció, karikatúra)Ez Platónnál a narrációként és az imitációként szerepel. Arisztotelész pedig minden epikai mű alapját a tragédiákba teszi át. Amelynek része a cselekmény. Olyannak látjuk a valóságot, amilyennek látni szeretnénk a színházban, vagyis ez egy aktualizált történet vagy egyszerű mimézis. Tehát a narráció lehet

eljátszott(dráma) vagy részletező (elbeszélő). Ezeknél megkülönböztetünk ikonikus és nem ikonikus jeleket. A Tell-ing=elbeszélés leginkább a az epikában vagyis a regényben fordul elő. A Show-er =bemutatás viszont a film narratívájaként fordul elő leginkább. Előfordul olyan is, hogy a narrátor nem beszél, hanem vizuálisan jelenít meg a kameraszem segítségével. Azt hihetjük, hogy a kommunikáció nélküli narráció ellentmond a logikának és a józan észnek. Ez a fajta nem-narratív narráció egy fenntartó erőlködés által áll fenn, amely egyfajta hatóerő a létezéshez. A narratív szöveg ilyenformán dűhít vagy megborzaszt. Az eredeti szövegnek és a narratív szövegnek vannak közös vonásai: egyszerű dialógusok és szolgáltató narrátor. A különbség a direkt közvetítésben rejlik vagy valakinek a mondataiban, de narrátor nem szükséges. És nincs szükség emberi erőre sem. Arisztotelész szerint a dráma, a mimézis pótolja a diagézist és a narrációt. Nem tud független lenni a story a discorsustól. Vagyis amit a regényben leírtak az fizikailag is megvalósítható a színészi akcióban és a kibeszélt szóban a képernyőn látottig. Ez érvényes a moziban is vagy akárhol. Amit a regényben leírtak, azt a színházban mások aktualizálják. És mi az irodalmi narrátor szerepe Webster szótárában: egyfajta intelligens eszköz, a human narrator pedig a kameraszem történet. A heterogenetikus narrátornak nincsen lehetősége a megjelenítésre, mert csak a karakter-színész ismeri igazán a funkcióját a történetben és a szituációban.⁴

A film kedveli a regényt is, mert alapjuk a mese. Ami viszont az epikára épül. Dialógusai pedig a drámaiság eszközei lehetnek. Képi világa alkalmas a legmagasabb rendű lírai üzenet közvetítésére.

Sok regényt először színpadra vittek és utána filmre. 357 beszélő filmből 108 színházi eredetű volt és olyan klasszikusokat vittek filmre mint pl. Jókait. Herczeg Ferenczet, Gárdonyit, Zilahy Lajost, Szép Ernőt, Csathó Kálmánt, Hunyadi Sándort, Nyíró Józsefet, Lovik Károlyt, Móricz Zsigmondot, Heltai Jenő műveit. Bródy Sándor és Molnár Ferenc műveit némafilmre is vitték.

A vén gazember is pl. színdarabként kezdte pályafutását, de ebben elfakult Mikszáth stílusa, mert amit a szereplők elmondanak magukról nem táplálják a történetet. Harsányi Zsolt írta színpadra a birtokát elkártyázó uraság meséjét. A film már sokkal merészebbnek bizonyult. A forgatókönyvet Pressburger Imre írta divatos helyszínekkel, rekvizitumokkal. Ebben Bársony Rózsi a Gellért hullámfürdőjében énekel, és nemcsak a szereplők, de a nézők is jól szórakoznak. De a prózai műtől messze került a dráma. Mikszáth kacskaringós szerkesztésmódját lehetetlen volt színpadra vinni. Viszont Harsányi Zsolt magyar darabot írt belőle.

A filmet Heinz Hille rendezve szabadon építkezett a regény vázát megtartva szellős, üdítő, filmszerű snittekkel, sok külső felvétellel, szerepeiket hibátlanul formáló színészekkel. Nem volt átfedés a színlap és a stáblista között. Így a film közelebb áll a könyvhöz, ha időben messze került is tőle. Hille enyhén aktualizáló német filmet forgatott. A magyar és német filmváltozatban

Bársony Rózsi és Halmay Tibor játszottak. A német változatban Wolf-Albach, Retty Olga, Limburg és Hans Amstadt játszották a főbb szerepeket. A film zenéjét Ernst Buder a fotókat Eiben István és Karl Puth alkották hozzá. A magyar változatban a főszereplőn kívül Sugár Károly, Cs. Aczél Ilona, Ilosvay Gusztáv, Kun Magda, Táray Ferenc, Vándory Gusztáv, Étsy Emília játszották.

Mégis az Eladó birtok c. munka, ami leginkább az író jellemzte. "Ez Mikszáth egyik legszebb regényének filmváltozata" – minősítette Lajta Andor⁵. A filmet Bánky Viktor rendezte, aki a földkérdéses témákhoz remekül értett. Szeleczy Zita, Páger Antal és Mihályffy Béla játszották a főbb szerepeket.

Az a fajta szemlélet jelenik meg Mikszáthnál, hogy a birtok a fontos, ezen belül zajlik a saját élete a szereplőknek. De ez már odáig vezet, hogy a Beszterce ostromában az emberek is tulajdonná válnak, akiket meg lehet venni. És Apolka pedig magát is eladja már, csak hogy a szabadsága megmaradjon, mert nem tisztelték női mivoltát a nevelő apjánál. Önfeláldozása a városért a barokk női ideált testesíti meg. Bele is örül a gróf, amikor el kell válnia tőle. Még párbajt is vív érte.

A XVII. és XIX. század társadalmá jelenik meg ebben a műben. Pongrácz gróf és Apolka az előbit, Tronovszkyak és Apolka gyámja az utóbbit képviselte a műben. A főnemesi család kitalált szereplői a műnek. Itt úri passzió a vadászat. De vannak, akiknek mindennapi kenyerét adja, és eladnak mindent, még a szeretőjüket is. Persze tipikus satirikus mozzanat is van benne: a nőkre és kártyára eltékozolt családi vagyon, az életjáradék, amiből néhány napig fényűzően élnek, de utána nyomorognak. Az apák is elkergetik fiúkat, mert a harangeladást nem a kedvük szerint használja fel. A nőideál ekkor Medici Katalin II. Henrik felesége volt. De mégis Esztellát nem a női szemérem megsértése, hanem a hálátlannak minősítése taszította ki a gróf kegyeiből. A várúr szerepét ekkor veszi fel Pongrácz gróf, és Behenczyt börtönbe zárítja. De tisztában van azzal, hogy a lány színjátékot játszik, és nem hagyja magát Pruzsinszkyvel szemben sem.

A mű stílusa a nép nyelvén szólal meg, és közel áll a beszélt nyelvhez. A magyar nemzetre jellemző volt a mulatozás is, de ezt mindig áthatotta egyfajta búsulás is. Anekdotáknak jelentős a szerepe nála, mert a csattanó végű rövid történeteket Mikszáth fontos eszköznek vélte az ábrázolásnál. A XIX. század végén az emberek ugyanis sok mindenben csalódtak és így befelé fordultak, ezért is adták át magukat a részleteknek és az impresszionista hangulatoknak.

A filmet 1948-ban Keleti Márton rendezte meg először, aki Apolka szerepére Tolnay Klárit és Esztellára Turay Idát helyezte Rajnai Gábor (Behenczy báró) és Ajtay Andor (Pongrácz gróf) mellé. De Feleki Kamill, Ruttkai Éva, Básti Lajos, Rátkai Márton, Lehotay Árpád is nagyot alakított a filmben, amely a szereplők személyes vonzerejére is építkezett. Sokkal inkább, mint a Zsurzs Éva-féle rendezésben, ahol sokkal inkább a személyes jellemvonások lettek előtérbe állítva. A harcok Beszterce körül városi szinten is lettek ábrázolva 1984-ben ebben a változatban is a haza jelentős színészei lettek felvonultatva: Bessenyei Ferenc, Körmendi János, Ráttonyi Róbert, Zenthe

Ferenc. Lukács László, Hűvösvölgyi Ildikó, Felföldi Anikó.

2. Különös házasság

A különös házasságot először 1951-ben Keleti Márton rendezte meg. Benkő Gyulával, Bajczy Lajos, Temessy Hédivel a főbb szerepekben. De a mellékszerepeket is olyan hírességek vitték, mint Gábor Miklós, Somlay Artúr és Gobbi Hilda, Pécsi Sándor. Egerben forgatták ezt a filmet és majdnem 2szer akkora bevételt produkált(6097 ezer forint), mint a Beszterce ostroma(3670 ezer forint), majd 2szer akkora nézőszám mellett.(2628 fő)(Beszterce ostroma: 1600 fő)⁶

A történet maga is eléggé nem mindennapi:Buttler János gróf iskolai szünidőre siet haza, szüleihez és szerelméhez. Útközben megpihennek Dőry báró házában, ahol Jánost fondorlatos módon csapdába ejtik. Hamis tanúk jelenlétében erőszakkal összeeskötik Dőry báró várandós lányával. Az eskető pap a születendő gyermek apja. Bár Buttler, családja és barátai mindent elkövetnek, hogy a házasságot érvénytelenítsék, az egyház és az udvar a tekintélyét féltve ezt nem engedi. Buttler János és szerelmese ezért más utat választanak a váláshoz.

A házasság itt olyan dologként szerepel, amit ki lehet adott esetben erőszakolni, ha azt a nők érdeke megkívánja. Ráadásul nem is a gyerek apjával. Hogy mi a szent még az sem volt tiszta az 50-es években sem éppúgy, mint a század előestéjén.

Az egyház, a papság, a birtokok egy szinten álltak ekkor, amiket meg lehetett vásárolni, legalábbis így tudták az emberek többségében. Úgy gondolták a papok miatt átok ül a nemesség protestáns részén.. Sokan egyes papok bűnös viselkedését kiterjesztették az egész egyházra, és magát az intézményt is elítélték. Úgy gondolták az egész egyház megvesztegethető, és hataloméhes. Ezt ábrázolta a filmben a pap, amikor pénzt ígért a cédulán Medve doktornak a hallgatásért. Nem vették figyelembe az akkor társadalomban, hogy a papok nem saját érdekeikért küzdenek, hanem a házasság szentségét kell, hogy védjék. Emellett viszont azt sem szabad elfelejteni, hogy a felek egymásnak szolgáltatják ki ezt a szentséget, tehát ők is a felelősek a komoly szándékért. A pap csak egy jelen levő személy, aki igazolja a frigyet. A film itt erősen túlzott tehát, amikor a nép ellenségeiként ábrázolta a papokat, akikkel Medve doktor is erős szembenállást mutatott. Mert őt csak a természet törvényei irányították. A sors fintora a filmben, hogy nagy valószínűséggel nem természetes úton halt meg, hanem emberi akarat nyomán, amely ölni képes volt egy eszméért, egy felsőbb hataloméért. Annyira erős volt ez az akarat, hogy házasságot végül nem bontotta fel az osztrák hatalom segélykezet nem nyújtott, mert a koronát látta veszélyben ebben is. Így a fiatal pár a természetet hívta segítségül, hogy kimondja a végső halált, és egy másik világban találkozhassanak. Ugyanakkor azt sem fogadta el a kor, hogy a születendő gyerekek ne legyen apja és az ne a házasságból szülessék meg, amit szeretett volna Dőry báró is Mária lányának. Ezt minden áron véghez is vitte, de a halállal ő sem tudott már szembeszállni.

A második rendezés ideje 1984-ben megváltozott, mert Zsurzs Éva belőle tv-filmsorozatot rendezett. Ennek is a prominens a szereplői gárdája:Benkő Péter, Garas Dezső, Szabó Sándor, Székhelyi József, Zenthe Ferenc, Kubik Anna, Mikó István. Kifejezte a kor szellemiségét, hogy már nem lehetett tudni olyan egyértelműen, hogy Medve doktort megölték, vagy a természet végzett vele, mert annyira együttértézt a várandós anyával, hogy nem akarta őt kellemetlen helyzetbe hozni. Ennek a változatnak is számos értéke van pl. a hungarikumok felmutatása: mangalica, falu élete, kocsmá ábrázolása.⁷

1953-ban a filmgyártásban is megmutatkozott a hanyatlás, mert a diktatúra jégpáncélja lassan olvadni kezdett. A prések és a fékek enyhülése ezt elősegítette. 1954-ben Rákosi Mátyás

pozíciója még szilárd volt, de a végrehajtás kevésbé merev. Így felcsodhatott a filmgyártás is.(Makk Károly: Liliomfi, Máriássy Félix: Rokonok, Fábri Zoltán: Életjel, Várkonyi Zoltán: Simon Menyhért születése)Megjelenhetett a felszabadulási tematika is: Máriássy Félix: Budapesti tavasz c. munkájában. A derű és a költészet hangja is rajta hagyta nyomát(Egy pikoló világos, 9es kórterem. Gázolás(Gertler Viktor))Az igazi áttörést a társadalmi dráma megjelenése adta. (Fábri Zoltán: Körhinta, Hannibál tanár úr, Darvas József művéből a Szakadék és Hunyadi Sándor nyomán a Bakaruhában keletkezett. Egyre fontosabb szerepet kaptak az érzések, mint az őszinteség, de még szociográfiai háttér nélkül.

1956 után viszont ismét a visszaesés évei voltak tapasztalhatók a bizonytalanság miatt.(Makk Károly:Ház a sziklák alatt, Megszállottak)(Fábri Zoltán: Két félidő a pokolban)(Máriássy Félix: Csempészek, Külvárosi legenda)A dzscentri munkáskörnyezetben érzi otthon magát. A legfőbb téma itt már a hit, a tisztesség, az érzelmek állapota, a lelkiismeret-furdalás áldozati hősei.(Darvas József művéből keletkezett Akiket a pacsirta elkísér)

Szent Péter esernyője is ekkor készült el 1958-ban, amelynek szintén volt korábbi változata is Cziffra Géza rendezésében 1935-ben. Ebben Gervay Marica, Básti Lajos, Peéry Piri, Rátkay Márton, Rajnay Gábor, Maklár Zoltán, Pethes Sándor és Simon Marcsa játszottak. Ekkor 19 filmet gyártottak az előző évi 12 filmmel szemben.

Az 1958-as változatot Bán frigyos rendezte a legendás Töröcsik Marival és Pécsi Sándorral a főbb szerepekben. Ez vált népszerűbbé valószínűleg a szereplők varázsa miatt is. Ebben egy olyan családmódellet rajzolt meg Mikszáth, ami a pénzt és a vagyont elveti, és az igazi tiszta szerelemnek ad létjogosultságot. És erre építi fel a filmet, amikor egy lelkész család lányát küldi eladó sorba, de nem magát árulva, hanem szabadságot adva a kibontakozás rejtelseinek.

3. Noszty fiú esete Tóth Marival

A másik anekdotizáló típusú mű a Noszty fiú esete Tóth Marival, ami szintén először színpadon lett megrendezve. Anekdotikus, mert a levitézlett huszártiszt hozományvadászatának balsikerű esetét meséli el. A választási korteskedés is szerepelt benne. A szereplők familiájának múltbeli históriáján át a csapdáig az inflagranti megrendezéséig semmi sem maradt ki a jellemzői közül. A színpadi változat 4 felvonása viszont csak kivonat volt. Mert másfél óra alatt lehetetlen egy egész regényt színpadra vinni. A kérdés, hogy ki mit ragadott ki belőle. Itt a regény lelke elsikkadt az átdolgozás során. Harsányi Zsolt 4 helyszínre teszi a cselekményt és nagyon sűrített.

Ez a film 2szer lett megrendezve.1937-ben Székely István magyar-német koprodukcióban rendezte meg. Ernst Mariska volt a német változat rendezője. A magyar változat főszereplői Jávor Pál, Szörényi Éva, Rajnay Gábor, Gózon Gyula, Komár Júlia, Kiss Manyi és Peéry Piri voltak. A velencei Biennálén is bemutatták. Lényege filmnél is megmutatkozott, csak a korának megfelelés mellett. Ő is a színdarab útját követte. Alcíme is lehetett volna: Szemelvények Mikszáth

regényéből.

1960-ban Gertler Viktor vitte filmre, Várkonyi Zoltán helyett. Egész más lett a film, mint maga a könyv. Gertler Viktor gondosabb realistább darabot készített belőle, amikor Thurzó Gábor lett a forgatókönyv írója. Több jött át a regényből, szatírájában, humorában keményebb az előzőnél, mert Noszty Feri megkapja a magáét. Hűséges maradt a regény szelleméhez és cselekményéhez. Gertler nem törekedett aktualizálni a történeteket szocreál felhangokkal. És idéző jelbe tenni. Páger Antal, Tóth Mihály, Uray Tivadar, Mezei Mária, Fónay Márta, Mécs Károly, Petényi Ilona nyomán jobban hasonlított eredetijéhez. A báli forgatag a szüreti multság, zajos kortes gyűlés a békebeli világban a jellegzetes tájak típusaival, ügyeskedéseivel, hozományszerző eseteivel jelent meg.

A regény és a dráma tehát örök forrása maradt a filmnek, de fordítva csak ritkán igaz ez. Mert a közönség és az üzlet sok mindent irányított.

A cselekmény egy elszegényedett dzsentrifű életéből táplálkozott, aki elszöktette a milliomos Ungár Lajos leányát. Az apa nem könnyen egyezett bele a házasságba, csak látszólag fogadta el a helyzetet, de a tervezett esküvő napján külföldre küldte leányát. A korabeli sajtóreakcióban is már ott volt a Noszty probléma.

Noszty Feri pénzzavarát Rozáliának nem akarja bevallani és így hozzáadni sem akarják. Még nagyobb hibát el, amikor kölcsönkért a lány hódolójától. Mindez már mutatja a kora társadalmának visszáságait, ahol a pénz a mérvadó a házasságnál. Kopereczky segítségével is megalázó, hogy csak hűg mentheti meg egy férfi bátyj életét a leendő férj szereppel operálva. Ezáltal mintegy megszarolva lett Noszty Feri Vilmával. Azonban ő egy 3. személybe kapaszkodik Tóth Mariba, aki mellett meglátva régi szerelmét megriadva elfut. Pedig a közvélemény már az újdonsült párral erősen elfoglalt. Tóth Mari azonban a bálon előadott szereplése után sem tud kikeveredni a csapdából. Pedig már az esküvő is megrendezésre kerül, de mindez megmaradva csak a külsőségek szintjén, mert a menyasszony és anyja nem jelennek meg rajta.

Tehát itt egy családi drámát látunk kibontakozni, ahol valóban fontos az anekdotikusság már alárendelten más szerkesztési elveknek⁸ Olyan embernek festi le Mikszáth Noszty Ferit, aki mindig alkalmazkodott helyzetéhez és kaméleon mintájára mindig képes volt ahhoz az emberhez szólni, akivel éppen beszélt. Tudta kivel hogyan kellett bánnia egy szótár segítségével, amit a főispán adott a kezébe. Ezzel viszont azt is elárulva, hogy neki mindegy, hogyan lesz.

A dzsentriféreggel szemben itt erős kritikát fogalmaz meg, akik jól tudják szerepüket játszani még akkor is, ha már nincsen semmijük. Kedvesek, udvariasak, lovagiasak, gáláns hódítók. A sértésekre is tudott érzékenyen reagálni. A legaljasabb tervek között is megmaradt viszont a lelki furdalása. Ami akkor gyötörte, amikor Tóth Marit kompromittálta. A lány meg is sajnálta ekkor, de mégsem annyira hozzá is menjen és szívét lekösse a hazugság mellé. Tehát nem a társadalmi szerepvállalás volt mégsem a legfontosabb a számára, mert mindezt megalkuvások ellenére nem

akarta birtokolni sem az anya sem a lánya. És még Tóth Mihályt sem érdekli a megkövült a szokások az igazsággal szembeállítva.

4. Akli Miklós

A Révész György rendezte filmben 1986-ban jelentős szerepet játszott Hirtling István, Benedek Miklós, Kovács István, Helyei László, Görög László, Temessi Hédi, Csákányi László,

Az 1800-as évek elején játszódó, valós történelmi személyeket megidéző történet főhőse Akli Miklós, Ferenc császár udvari bolondja. Valódi főszereplői azonban a politika, sőt a nagypolitika és a politika által megmérgezett magánszféra. A császári gyámleány, a császár elleni merénylet véttlen áldozata, Kovács ezredes lánya és Akli között feltámadt romantikus szerelem először a nagypolitika miatt nem teljesezhet be, aztán, jóval később éppen a nagypolitika miatt kell kettőjük sürgős házasságkötésével gátat vetni a további cselszövésnek. Pedig két ember egyszerűen csak szerette (volna) egymást (szeretni).

Ez a film akkor keletkezett, amikor recsegett, ropogott a szocialista rendszer és az ellenzéki vélemény is megjelenhetett. A mozi populáris zsánerei is megjelentek az 50-es és 60-as évek elit-esztétizmusához viszonyítva. (Kovács István: Vörös grófnő, Bereményi Géza: Eldorádó, Fehér György Szürkület) A parabolikus ábrázolás is háttérbe szorult. A szimbolikus gondolkodás eltűnőben volt, és experimentumok gazdagodtak (Szabó István: Egymásra nézve, Mephisto, Redl ezredes)⁹

5. A televízió, mint legújabb kori közvetítő eszköz

A dráma és a regény nemcsak a színházban szólalhat meg hanem a filmvásznon és tévében is. Ez utóbbiban megjelentek Mikszáth művei is Zsurzs Éva rendezésében, akinek művei folytatásos v-filmek formájában is megjelennek a 70-80-as években. Itt a szimultán montázs működése nagyon szépen tetten érhető a 2 vagy 3 kamerás ábrázolásokkal. A felvétel, montázs, vetítés itt egybeesik. Ebből kifolyólag a valóságos idő és a televíziós idő azonossága is. Az egyenes adás mindig interpretáció. Itt szűkíthet, és kiemelhet a kamera. A rendezőnek figyelnie kell közönségére is.

Az adott eseménycsoportból képes kiválasztani valamit, amit tapasztalatnak is hívhatunk. De fontos, hogy meglegyen a konklúzió. Terepet adhat az improvizációnak is. Ezek az események a rendező által irányítottak is, és jól formáltak, de nem egyértelműek pl. hogy Medve doktorral mi történt. Tudjuk, hogy meghalt, de megölték, vagy a szíve végzett vele a Zsurzs Évánál sokkal sejtelmesebb, mint a másik rendezőnél, ahol megmondják a szereplők, hogy megölték szánt szándékkal és méghozzá akkor, amikor vallomást akart tenni és a püspöknél megjelent, hogy zsarolja őt. Az sem mindegy, hogy ki a nézőközönség, mert Keleti és Gertler korában más volt, mint a Zsurzs Éva idején. Megoldásában a kevésbé valószínűtlen adja, amikor a temetés körülményeit ábrázolja, és hogy a felesége is jelen van ezen, még ha nehezen is hiszi el a történeteket. És kevésbé azt ábrázolja, hogy utána mi történik, és hogy ezt tervszerűen eszelték ki, hogy túljárjanak a

hatóságok eszén, mint a másik rendezőnél. Tehát asszociációs lehetőségeit tekintve sokkal gazdagabb egy élő adás.¹⁰

JEGYZETEK

2. Veress József A magyar film története. Anno Kiadó. Budapest. 47-53 old.
3. Juhász István (2002) Színház a moziban. Atheneum. Budapest. 216.old.
4. Seymour Chatman(1990)Coming to terms: the rhetoric of narrative in fiction and film Cornell University Press. Ithaka; London. 109-121. old.
5. Lajta Andor (1942) Tízéves magyar hangosfilm, 1931-1941. Lajta. Budapest. 124 old.
6. Szilágyi Gábor(1994)Életjel Magyar Filmintézet. Budapest. 570-571. old.
7. Schöpflin György(2011) Közép-Európa, ahogy félreismerik Magyar Szemle 2011/1-2. szám. 18. old.
8. Török Ervin: Kép és ráma jegyzetek Mikszáth elbeszélés-technikájához In. Milián Orsolya (szerk.): „Noszty fiú esete Tóth Marival” : tanulmányok. Gondolat Kiadó. Budapest. 135.old.
9. Veress József A magyar film története. Anno Kiadó. Budapest..164.old.
10. Umberto Eco (1998) A véletlen és a cselekmény :a televíziózás esztétikája In Umberto Eco: Nyitott mű Európa Könyvkiadó. Budapest. 231-255. old.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Umberto Eco (1998) A véletlen és a cselekmény : a televíziózás esztétikája In Umberto Eco: Nyitott mű Európa Könyvkiadó. Budapest.
- Gelencsér Gábor Forgatott könyvek : adaptációk az 1945 utáni magyar filmben
- Juhász István (2002) Színház a moziban. Atheneum. Budapest.
- Lajta Andor (1942) Tízéves magyar hangosfilm, 1931-1941. Lajta. Budapest.
- Prohászka Ottokár(1928) Isten és a világ. Szent István Társulat.
- Schöpflin György(2011) Közép-Európa, ahogy félreismerik Magyar Szemle 2011/1-2. szám. 18. old.
- Seymour Chatman(1990)Coming to terms: the rhetoric of narrative in fiction and film Cornell University Press. Ithaka; London
- Szilágyi Gábor(1994)Életjel Magyar Filmintézet. Budapest.
- Török Ervin: Kép és ráma jegyzetek Mikszáth elbeszélés-technikájához In. Milián Orsolya (szerk.): „Noszty fiú esete Tóth Marival” : tanulmányok. Gondolat Kiadó. Budapest. 135.old.
- Veress József A magyar film története. Anno Kiadó. Budapest.

7. Óra

Idő: 45 perc

Cél: Felismerni, mennyiben adaptálás jellemző típusa a Szindbád.

Milyen eszközöket használt az író Krúdy Gyula: Szindbád műveinél hogy megjelenítse a szerelmet?
Nézd meg a filmet és olvasd Szindbád novellákat!

Hogyan sikerült a rendezőnek Huszárik Zoltánnak visszaadnia azt a hangulatot, amit Krúdy ábrázolt műveiben?

A rendező sajátos művet alkotott, mégsem rugaszkodott el az irodalmi műtől, hanem annak atmoszféráját akarta érzékeltetni kiváló művészi igénnyel. Itt a műhöz való hűség a hangulathoz való hűséget jelentette.

Házi feladat: Nézz utána mely Babits műveket vittek eddig filmre. Ebben segíthet a Port. Hu oldala és a Filmlink.hu is illetve filmlexikonok!

8. Óra

Idő: 45 perc

Cél: Felismerni a történethez való hűséget Hatholdas rózsakert c. műben.

Illetve a befejezés eltérő voltát.

Milyen természeti szépség jelenik meg a műben?

Egy hatholdas rózsakert amelyet Ilka néni gondoz nagy érték a műben:

„Több holdon át rózsák és rózsák: képzelni lehet az illatot, amint itt előtört a levegőt virágzás idején. Nem csoda ha a szerelmesek megmámorosodtak ebben a kertben, elvesztették félénkségüket, legyőzték megfontolásaikat, s nem egy boldog vagy keserű igazi bölcsője és sugallója ez a rózsakert.... A szoba a nagy tornác meszelt oszlopaira nyílt, a rózsakert panorámájában...”

„Ilka néni meglátogatta Irént betegségében, a családi ebédre azonban már nem ereszkedett be. Irén iránt más módon adott jelet figyelmének. Egy óriás rózsacsokrot küldött, ami alig fért be az ajtón. Mintha maga a rózsakert kukkant volna az ajtón. A kis szolgáló, aki hozta, szinte eltűnt, leroskadt alatta. Mintha az egész nagy rózsakert akarna bejönni a szomszédból, úgy nyomult be roppant bokréta, ellenségesen, támadón.”

„Az állomásnál Irén várta, izgatottan, és egy szép csokorral, amit Ilka néni kertjéből kötözött kora reggeli órákban, még harmatosak voltak a rózsák.”

„Irén szívét elszorította a nyugtalanság, amint magára maradt a sínek közt. S miközben szemét mereven szögezte a távozó kocsira, úgy tűnt föl neki, mintha egy rózsaszirm hullott volna ki az ablakán.”

Ebben a műben inkább az átalakítás érvényesül, ami a film végét illeti. Miért is? Hogyan jelenik meg a Vége felirat?

Házi feladat: Móricz Zsigmond Légy jó mindhalálig és a Barbárok c. munkáját elolvasni könyvben és megnézni a Filmlink alatt.

9. óra

Idő: 45perc

Cél: Felismerni hogy a különböző változatok között milyen értelmezésbeli különbségek lehetnek még azon belül is, hogy hűséget szem előtt tartja.

A transzformáció mást jelent, mint a kölcsönzés. (Dudley Andrew)

Melyik rendezésben melyik jelenik meg ?

A kereszt motívuma fontos szerepet kap az egyik filmben, amikor a tárgyalás folyik. Figyeld meg, hol jelenik ez meg a filmben.

Milyen hűségről van szó a Székely-féle rendezésben?

És mi a rendező koncepciója a Ranódy-féle filmnek?

A Barbárok filmbeli megjelenítését hogyan oldotta meg a rendező?

Házi feladat: Olvasd el Karinthy: Tanár úr kérem c. munkáját. És nézd meg a filmlink oldalát, hogy hány Karinthy művet találsz rajta? Nézd meg őket!

10. óra

Idő: 45perc

Cél: Feismerje a diák amikor a rendező képes egy eredeti művet alkotni az irodalmi műből.

A 2011-es változat ezt hivatott betölteni. Ezt hívja ti. McFarlane kölcsönzésnek.

A T.U.K. Rendezői koncepcióját hogyan tudnád összefoglalni 1 mondatban?

Mátyássy Áron és Veréb riportja:

-Ki keresett meg Karinthyvel?

-A felnőttek nem olvasnak Karinthyt, csak a kosztümös film tudná elvinni ezt a világot. Már durvább a lelkünk. A finom humort kevesen fogadják be. Együtt ugrott be nekem és a forgatókönyvirónak az Utazás a koponyám körül ötlete.

-Mi volt az első gondolata filmmel kapcsolatban?

-Az MTV 3 millióval tudott beszállni a kellékek szintjén biztosították ezt. Egy épületegyüttest használtunk és rövid idő alatt forgattunk.(10 nap alatt).

Mennyire kellett aktualizálni?

Asszociációs logikája van Karinthynek, nem a történethez ragaszkodni a cél. Belső monológja kiszólásai vannak. Nem akartuk aktualizálni. Csak egy emberről szól, aki meg van ijedve amikor Shakespeare 1 éjszaka alatt írta meg Norbi a forgatókönyvet. Egyfajta szorongás film lett. A nap vége és Doctor Parnasszus mellett Lynch világa köszön vissza benne. Karinthynek nagyon szinpadias a világa. 1 nap alatt megtalálták a szereplőket is hozzá.

Ami inspirál, az látomásaként jön létre nála. Időben is más lesz, amit vizualizálunk. Nem jó megszokottnak lenni.

Grenawayhez lehetne hasonlítani leginkább, amikor Shakespearet utánozta.

-Miért lett ilyen Frici?

Nem véletlenül olyan amilyen, ő csak akar keménykezűnek látszani, de ott van mellette 4 lány.

-Hol kezdődik a Tanár úr ... és az Utazás?

Halálközeli élményként indul az egész. Ebből indul ki. Vak volt már, amikor a műtőbe tolták, csak később látott.

-Renitens volt diáknak. Nem volt az intézményesített oktatás mell, mert nem készít fel.

„Mindannyian tahónak születünk”(Hegedűs D. Géza)Ez igaz?

Mottó: "Isten Örökkévalóságában csak egy dolog létezik: állandóság; az időben is csak egy dolog létezik: a változás."¹ (Szent Ágoston)

Daphne du Maurier művére több Hitchcock film is épült, de a Madarakat csak egyszer olvasta és inkább a hangulata ragadta meg, hogy azután ő a rendező csak stílusában hasonló filmet alkosson belőle. Bodega B egy olyan eposzi helyszínt elevenített meg, amelynél a 2 nap alatt történt eseményeket rögtönözte. És végül egy katasztrófába torkolló pszichológiai hatású filmet készített. Az emberek összefogása nagy hatással van mindenkire: a kis Kati csak így tud boldog lenni a születésnapján, Melanie magánya csak akkor oldódik, ha másokkal és másokért próbál tenni valamit, elfelejtkezve saját egyedüllétéről. És Mitch is akkor tud szeretni, amikor nem kell anyja ellenében szeretni, hanem a választottját együtt tudja szeretni édesanyjával. És az anya is csak akkor tudja szeretni a nőt, amikor látja, hogy vele éppúgy törődik Mitch is és Melanie is, mint szerelmükkel. Mindezt kifejezik a szerelem-madarak. A sirályok megjelenésének fokozásával egyre jobban előtérbe kerül a fenyegető szenvedés, ami képes kimozdítani nemcsak már egy családot, hanem egy egész falut a megfásult nyugvópontjából. A váratlan fordulatokkal teli film gyakran a sirályok nézőpontjából láttatja az eseményeket és érdekes ellentétet fogalmaz meg egy ornitológus hölgy segítségével, aki nem hisz a madarak támadásainak veszélyességében még akkor sem, amikor egy egész sereg gyerekekre támadnak egy partin. Teszi mindezt azért, hogy bemutassa hogyan kezdődik a sirályok támadása, azért hogy Bodega B földrajzi helyzetét láttassa, és hogy ne váljék unalmassá a film. Az iskolába menő kis Kati miatt azonban Melanie személyesen aggódik és nem hiába. A filmben a féltékeny és törékeny anya mégis akkor válik emberivé, amikor a lány önfeláldozása teljessé válik a padláson. Bizonyossá válik, hogy a boldogsághoz vezető út gyakran szenvedésekkel van teli, de utána az összetartozás egyre szorosabb lesz. A feszültséget még a benzinkútnál történetek is fokozták, és a végén a tanítónő halála is csak még növelte a tragédiát, de a férfi unokahúgát csak így tudta megvédeni. A könyvben ugyan nem hal meg és őt viszik a kórházba, de áldozata ott is nyilvánvaló. A film zenéje is fontos része a filmnek, ami a parasztagazdánál történetnél egyértelműen megfogalmazható. A padlásszobában inkább természetes zörejek és az utolsó jelenetben elektronikus zörejek segítenek bennünket a stilizált jelenetek átélésében. Az a Bernard Hermann volt a zeneszerző, aki az összes Hitchcock filmben felkérték.

A Péntek a bennszülött is egy szigetre téved, amit Robinson ural. Hogyan képesek együtt és egymásért élni? Képes-e az ember egyedül élni? Mire van szüksége az embernek, hogy élete teljes legyen. Segíthet-e a szenvedés vagy az aszkézis, vagy inkább az öröme és vigadásra van szükség. Erre adja meg a választ a film Defoe: Robinson c. könyvére készült parafrázis jellegű film.

Az éhezők viadala egy olyan apokaliptikus mese, ami az előbbi 2 film képeit ötvözve jut el egy nemcsak magasabb adaptációs szintre, hanem mondanivalójával is a mai kor emberét szólítja meg: túlélni mindent csak a szenvedéseken túlmutató reménnyel és hittel lehet egy vadállatok által fenyegetett szigeten is.

Bevezetés

Az irodalmi adaptációk tekintetében kutatásaimban nagy hangsúlyt fektetek arra, hogy minél több olyan adaptációk tekintsek át, ami 1950-2012 között keletkezett. Érdemes ezeket összevetni olyan szempontból is, hogy egy témakört hogyan közelítenek meg és milyen a viszonyuk a változásokhoz, ami a világban bekövetkezett és az adott irodalmi művet érint, feltéve azt is, hogy ezen irodalmi műveknek van valóságalapjuk is. Ebben a tanulmányban nem feltétlenül a magas irodalmat veszem számba, hanem 3 a sziget tematika szempontjából releváns adaptációt vizsgáló.

Benczéd József kutatásaiban említette, hogy a könyvek száma 1955-1975 között megkétszereződött és a példányszámuk háromszorosára nőtt. Ehhez hozzájárult még az UNESCO felmérése Sean McBride nyomán, akik azt vizsgálták, hogy 12 ismeretközlő eszköz közül melyiket használják leginkább a diákok. Az 1980-s években nagy volt még az irodalmi adaptációk filmen való keletkezésének száma, viszont a 2012-től már egyre inkább a számítógép és az internet veszi át a dvd-k mellett.²

Én most 3 olyan művet vizsgáló, amely rendkívül élesen reflektált saját korára és tartalmában is megjelenik az ilyen fajta változásokra való reagálás, és bebizonyítom, hogy a filmnek mind a 3 esetben nagy szerepe van abban, hogy jobban segítse az adott kornak a megértését, amikor a film keletkezett és segítsen megoldani a problémát a ma emberének számára is.

¹ Nagy Alexandra (szerk.): 1998, 105.

² Benczéd: 2012, 65-66. "Az Unesco 1977-ben egy bizottságot küldött ki Sean McBride író diplomata vezetésével, a tömegkommunikáció/tömegtájékoztatás szerteágazó problémakörének vizsgálatára. A bizottság széles 1980-ban előterjesztett jelentésében (amely tehát nem közvetlenül a Gutenberg-galaxis problémakörével foglalkozott) széles körű áttekintést adott az ismeretközlő eszközök (könyvnyomtatás, film, tévé, telefon, számítógép) tevékenységéről. Ebben látványos adatok szerepelnek a könyvnyomtatás területéről: az évenként kiadott könyvek (művek) száma 1955 és 1975 között több mint kétszeresére nőtt, a példányszámokat tekintve több mint háromszorosára, a napilapok száma 77 százalékkal emelkedett. Magyarországon [...] rossz hír, hogy 2000-ben sokan naponta csak 23 percet olvasnak, s ebből is csupán 9 perc jutott könyvekre. A könyvolvasás visszaszorulásában több tényező játszik szerepet. Mindenekelőtt a tévét kell említenem. Egyszer jobban nő a kínálat; a magyarul beszélő csatornák száma ma 61. [...] Nem kicsi az internet szerepe sem. Egy 2000-ben készült kimutatás szerint hazánkban a számítógép-ellátottság 14-15 százalékos volt; 2012-ben az internetes előfizetők száma már 3340 ezer. [...] Vegyük még hozzá az eddigiekhez a rádióadások (csatornák) megsokszorozódását, a dvd filmeket...

Hitchcock: Madarak

Az 1945 utáni időben kevésbé volt jelen az emberek életében a transzcendens dimenzió. Az emberek materiális szemlélete uralta a világot.

Erre reflektált Hitchcock is művében, ami Daphne du Maurier³ művére épült.

Ezen szerzőtől már több filmet is filmre vitt pl. Rebecca⁴ címűt, amit magyarra a Manderley-ház asszonya c. fordítottak le és szinkronizáltak. Vagy a Jamaica fogadó⁵

A helyszín, a szereplők valóságosága

Valóban létezett egy ilyen helyszín Bodega Bay Csendes-óceán partján egy félsziget belsejében. Tehát ebbe a kis faluba vitt el minket a rendező, oda, ahol elvileg védve voltak az emberek a nagyvilág zajától és mentsvére volt a zsúfolt nagyvárosi életű metropolisoknak.

Ezen kívül az igaz, hogy 1962-ben New Yorkban volt egy tüntetés az atomháború ellen. Ebben az időben küldtek Kubába és Vietnámba egy csomó katonát. Az atom veszélyességét a 20. század beigazolta. Erre figyelmeztetett a rendező is és az író is, hogy ez a falu sem lehet már menedék támadás idején.⁶

A madarak támadása lehetett-e valódi? Tény, hogy a veszett állatok sok mindenre képesek, még ha a madarakra nem is jellemző, hogy az emberre támadnának. De mitől lettek veszettek? A környezetben megindul változások mennyiben tehetők ezért felelőssé. Ezt viszont az emberek idézték elő. Többféle madár létezik. A ragadozó madarak körében folytatott kutatások kimutatták, hogy a higany és a növényvédő szerek pusztították az állományát a vadászsasoknak, a vándorsolyomoknak a Balti-tengernél.⁷ Az állatok a savas eső miatt nagy számban a partvidékek felől a városok felé menekülhettek, mert a savas eső nagyszámú halállomány csökkenést eredményezett.⁸ A vércsék száma is megnőtt, ők a verebek számára veszélyt jelentenek, mert azok kevés fát és cserjét találtak. Tehát sokban változhat a madarak viselkedése már csak a ragadozó madarak viselkedését is vizsgálva megváltozott környezeti tényezőkre.

A támadás szó nem véletlenül merült fel sem a rendező sem a szinkronfordító fejében. Hiszen váratlanul és hívatlanul érkezett mindannyiszor az embert érő támadás: először az öbölben, majd a barátnő házánál, később a kislány és a férfi születésnap partiján a parton. Majd az iskola előtt egyre nagyobb és nagyobb emberszámú tömegben. Végül egy motelnél, ahol egy benzinkút is felrobbant és felégette a környéket. Mindenkit menekülésre készített a hatalmas és alattomos vérszélhő, ami nagyon sok madarat hozott elő egyik percről a másikra a közelből. A legtöbben elhagyták a falut, de Mitch és családja és Melanie is a házukban rekedtek bedeszkázva még az ablakokat is. Azt hitték, hogy ez biztonságot adhatnak nekik.

Valóban létezett ezen család az író fejében: Daphne de Mauriernél, aki megírta ezen család történetét.

A madarak szerepe

Nagyon sok madárfaj él a földön(8650) és az USA-ban 5millárd példány van a mintegy 100 milliárd példányból.(5. támadás), ahogy a Madarak c. filmből is megtudjuk.⁹

A film tartalmát tekintve azért jelentős, mert arra utal, hogy a szenvedés hogyan képes az embereket egymásra hangolni, kilépni önmagából és a másikra tekinteni. A férfit a veszély arra sarkallja, hogy védje a nőt, a hűgát és az anyját. Ilyenkor mindent megtesz azért, hogy elhárítsa a rájuk leselkedő szenvedést. A nőt viszont ez a szeretet önfeláldozásra készíti és saját gyengeségére tekintésre.

A veszedelem ebben a filmben a madarak, akik nagy tömegben támadnak az emberekre. Madarak képviselik a kitörést, a káoszt, kiszámíthatatlanságot. Ahogy a belső világunkban is gyakran egy pajzs mögé vonulunk, mint a madarak, amikor a fészkek védő ölelésébe menekülnek. Olyan helyre, ahol meleg van, és ha félelmet érzékelnek, azt támadásnak vélik, és ők is védekeznek. Egyfajta apokaliptikus mese ez, ami felnőtteknek szól leginkább, még ha gyerekek is szerepelnek benne. Bármennyire érezzük is, hogy a festményszerű tájon játszódnak az események, de mégiscsak félelmetesek, mert elháríthatatlanok és pánikot keltenek egyre nagyobb számban az emberek között. És oda kell rá figyelni, mert felelősség terheli az embert. Sok mindennek az ember lehet az elindítója a jónak éppúgy, mint a rossznak. Itt tehát a felelősségről van szó, amelyet minden embernek vállalnia kell. Mindannyian felelősek vagyunk a

³ Daphne du Maurier: *The Birds*.

⁴ Uő: *Rebecca*

⁵ Uő: *Jamaica fogadó*

⁶ Nemes: 1984., 72.

⁷ Ragadozó madarak: 2011.18, A növényvédő szerek – például az 1950-es és 1960-as években használt DDT – hatalmas pusztítást végeztek. [...]Folyók és tengerek ipari szennyezése a halállomány pusztulását okozta, és emiatt közvetve kárt szenvedtek a fehér farkú rétisások és a halászsasok is

⁸ Uo. 24. „Több szárnyas hozzászólt a városi élethez, de az állatvédők azon munkálkodnak, hogy a madarak ne elhagyott épületekben rakjanak fészket, mert azokat lebontják, a madarak otthona is megsemmisül.”

⁹ Hitchcock, 1963. 1:17:30-1:18:30 (DVD)

másikért, nem lehetünk közömbösek. És nem háríthatjuk egy személyre a bajainkat.

A madarak sokszor képesek megtréfálni is az embert, ha pontosan ki akarja számítani az útját, és felkészülni az elhárítására. Kellemetlen dolgokat is előidézhetnek, és ilyenkor lehetnek idegesítőek is. Mint amikor az ember csapkod maga körül látszólag értelmetlenül, akkor is így tesz. Nem feltétlenül az ész irányítja a szerelem madarakat sem, amikor tetszeni akarnak párjuknak és mindenkinek szép tollaikkal.

Lehetnek dühösek is, amikor ösztöneiknek gátat szabnak. Ha egyre többen lesznek egy udvaron, ami az emberek előfordulási helye is, akkor mi már tudjuk (és az a suspense!), hogy mit fognak tenni, de magunk sem akarjuk elhinni, ami bekövetkezik. Mert csak magunkkal foglalkozunk és a mások hite nem érdekkel minket. Holott észre kellene vennünk, hogy egoizmusunk és materializmusunk sok mindenhol akadály lehet.

Fontos volt, hogy valódi betanított madarakkal játszották el a filmet, akiket húsdarabokkal irányítottak, amit a kamera mögé raktak, hogy arrafelé repüljenek: varjú, szajkó, sirály és galamb volt erre megfelelő állat. A gyerekek haja lobogott, de a madarak meg voltak kötve az üldözésnél.

A tűz szerepe

Sok mindenre jó a tűz. Képes meleget adni, meggyújtani a cigarettát, egy kandallót, de egy olajjal telt benzinkutat is meggyújtani, ami sok veszélyt is rejt az ember számára. Szimbolikus szerep is van a filmben, amikor az egyre növekvő veszélyben, amikor a tüzet meggyújtja Mitch, akkor Melanie iránt szerelem éled benne. Ami egyre csak növekszik a közösen átélt szenvedéseik hatására. Az egymásra figyelés a kulcsa a történetnek, amit már a tűz kitörése előtt megtehettek volna az emberek. Egy pánikroham miatt viszont csak rosszabb lett a helyzet. Ezt a tüzet távolabbról is láttatja a film, ezzel is sugallva, hogy próbáljuk meg nagyobb távolságból, összefüggéseiben rátekinteni az eseményekre. (l. 1. ábra)

1. ábra: Tűz a benzinkútnál

Forrás: Hitchcock Dokumentumfilm, 2007.

Itt vakító fényben látni a tüzet, aminek árnyéka sincsen, de persze látszik a sötétebb környezet, és halványuló színskála. A végén viszont tanúi lehetünk a fénycsóvának is, ami az égből világítja be a magányosan, de együtt összefogva menekülő kis családot. Rámutatva arra, hogy az összetartásban milyen erő is rejlik.¹⁰

A színek szerepe

Fontos látni, hogy itt egy katasztrófa filmmel van dolgunk, aminek Bibliai alapjai ismeretesek. Fontos jelentése lehet itt a színeknek. Érdekes, hogy milyen ruhát visel a nő és a férfi a filmben. A kislány a veszélykor sárgát (szépséget), az öreg mama szürkét (bölcsség), a fiatal nő zöldet (örökkévalóság), a férfi fehéret (korona) viselt.¹¹

Ugyanakkor figyelemreméltó annak a képi ábrázolásnak a minősége, amit Hitchcock ebben a filmjében alkalmazott. Nemcsak a Leonárdo levegőperspektíváival találkozhatunk a Madarakban, hanem avval a fajta színhasználattal, amit Szelényi Károly is kiemelt, hogy „Goethének a színek érzéki-erkölcsi hatásairól tett megállapításai ismertetik a színek kedélyállapotunkra, érzelmeinkre, esztétikai érzékünkre és belső világunkra gyakorolt hatását.”¹² A színészek az előtérben a háttértől elkülönültek, de bele is olvadtak a környezetükbe.¹³

0:04:30,247 -> 00:04:33,239
Létre kell hozni egy keretet,
vagy egy sziluetet,
77

¹⁰ Hitchcock: 1991. 01:55:00 (DVD)

¹¹ Raj: 2012, 187.

¹² Szelényi: 2012, 19.

¹³ Hitchcock: Dok.film, 2007. 00:21:04.(DVD)

00:04:33,407 -> 00:04:37,082
fotografikusan megkülönböztetni
78
00:04:37,247 -> 00:04:40,557
az előtérben
egy színész volt
79
00:04:40,727 -> 00:04:44,720
A háttér világított
nátrium-sárga fényt kapott.
80
00:04:44,887 -> 00:04:49,278
A színészek az előtérben
fehér fényel voltak megvilágítva.
81
00:04:49,447 -> 00:04:53,440
Két film forgott a kamerában,
Ez volt a "Technicolor".
82
00:04:53,607 -> 00:04:57,395
Az egyik film
a fénye nátriumot tartalmazott.
83
00:04:57,567 -> 00:05:01,355
A második fehér fényérzékeny
84
00:05:01,447 -> 00:05:03,438
világítja meg a szereplőket
85
00:05:03,727 -> 00:05:08,118
nem szennyezettek.
86
00:05:08,287 -> 00:05:10,323
A háttérvilágítás
87
00:05:10,407 -> 00:05:12,398
a kék képernyő felvételei voltak
88
00:05:12,567 -> 00:05:15,604
Egyfajta kék tűz égette,
89
00:05:15,767 -> 00:05:19,203
amely a haj és a tárgyak élein volt.
90
00:05:19,447 -> 00:05:21,438
Ez volt a nátrium fény.
91
00:05:21,607 -> 00:05:26,158
A háttérvilágítás nem közvetlenül
a színészeket érte

1. ábra: Fények hatása a színekre

Forrás:Részlet a Madarak készítése c. dokumentumfilm forgatókönyvének angol nyelvű fordítása(ford. Pfuscher Emese)(00:04:30-00:05:26)

A szereplők mindannyian így tudtak egy nagy egésznek a részei lenni, egységet teremteni, hogy felismerték a feladatukat, amit itt egy veszély hozott ki belőlük. De rámutatott arra is, hogy az ő kis SZIGET-ük mindenkinek példa lehetett az összefogás tekintetében. Sajnos ez még nem volt elmondható a falujuk egészére Bodega Bayre, mert sokan elmenekültek maguk mögött hagyva a többieket. Sokszor közömbösek voltak egymással akkor is, amikor a madártámadások miatt emberek haltak meg saját lakásukban.

A zene jelentősége

Annak is jelentősége volt, amikor a gyerekek énekét hallottuk a filmben(a 4. támadásnál)¹⁴ és annak is, amikor csak a madarak csapdosását hallottuk atmoszférikus zörejként. A csendnek fenyegető hatása lett, amikor csak a szöveget ütő kalapács zaját lehetett hallani a házban.(7. támadás)¹⁵ A rádióban felhangzó szöveg már egy kissé oldotta a nyomasztó hangulatot a garázsban.¹⁶ De az elmenetel már ismét sírásoktól visszafojtott csendben történt. Elektronikus hangeffektusokat használt.

A magány elhárítása

Fontos, hogy tudjuk a magány az nemcsak Mitch anyjára, vagy a halottra a benzinkútnál, vagy a házaknál, de mindenhol és mindenkire rátalálhat, amikor egyszer csak azt veszi észre, hogy nem tud már hatni magára és érzéseire, hogy mások irányítják életét. Nem a nehézség a legnagyobb tragédia, hanem ha egyedül maradunk a legyőzésében és másokat is egyedül hagyunk saját bajukban.

Péntek a bennszülött Robinson szigetén

Az 1975-as években keletkezett a Péntek, a bennszülött c. film, de a 19. század elejének a problémáját idézte fel Robinson¹⁷ története nyomán. Olyan időt elevenített fel, amikor a kereszténység egyre jelentősebben akart hódítani a gyarmatokon is, és nem engedte más idegen kultúráknak a virágzását, hanem mindenképp téríteni akart. Hogyan hatott ez a bennszülöttekre az angol gyarmatok vidékén? Hogyan látták ezt a bennszülöttek a 20.század vége felé közeledve?Ez a film ezekre a kérdésre ad választ.

Robinson szigete

A Péntek, a bennszülött egy szigetre téved, amit Robinson ural. Hogyan képesek együtt és egymásért élni? Képes-e az ember egyedül élni? Mire van szüksége az embernek, hogy élete teljes legyen? Segíthet-e a szenvedés vagy az öncélú aszkézis, vagy inkább az öröme és vigadásra van szükség. Erre adja meg a választ a Defoe: Robinson Crusoe című. könyvére készült **parafrázis jellegű** film. Robinson ebben a filmben sok bennszülöttet elpusztított, hogy Pénteket megmentse. Saját élete fontosabb volt a számára, annyira, hogy Pénteket is szolgájjává tette. Olyan emberek felett raktak tüzet a bennszülöttek, akik meghaltak egy halálszát során bekövetkezett hajótörés miatt és egy szigetre tévedtek, ahol Robinson is lakott. ¹⁸ (l. 3. ábra)

3. ábra: Robinson a szigetén
Forrás: Gold: 1975.(DVD)

Robinson ezt úgy látta, hogy vad kannibálokkal van dolga, akik kiontják az idegen keresztények életét, ezért akit maguk

¹⁴ Hitchcock: 1991, 01:11:14-01:11:20 (DVD)

¹⁵ I.m. 01:36:40-01:43:29 (DVD)

¹⁶ I.m. 01:49:39(DVD)

¹⁷ Defoe: Robinson Crusoe című műve 1836-ban jelent meg először.

¹⁸ Jack Gold (rend.): *Péntek, a bennszülött* 1975., 00: 04:20-00:07:33 "

mögött hagytak, kötelességének érzete megmenteni. Nem vette figyelembe ítéletet hajtott végre maga is, akkor, amikor kiontotta 3 embernek az életét ő maga is, akikről a katolikus egyház nem tudhatja biztosan, hogy a pokolra jutottak volna, ha életben maradnak, még akkor sem, ha embert öltek. Ebben a filmben Robinson, ha nem is volt tudatában, de a helyzetet tévesen ítélte meg és úgy tette meg a maga szerinti igazságot. Ezzel maga felett is ítéletet mondott.¹⁸¹⁹ Robinson szigetén létezett a magántulajdon. Robinson kisajátította sok mindent: bekecs, sapka, napernyő, amit Péntek nem hordhatott. Péntek a házban először csak kint a tűz mellett kaphatott helyet. Ha védve is volt sánccal a közös területük Robinsonnal, mégis állandóan egy fegyver vigyázta minden Péntek mozdulatát. Szolgaként kellett viselkednie a Gazdával szemben. A kereszténység terjesztésének egy helytelen módjával találkozhattunk ebben a filmben, ahol a SZIGETet uraló vallásként látjuk, amit erőszakkal tartatott be a SZIGET ura. Ez később visszaüött, és a bizalmatlanságára a bizalom hiánya volt a válasz a Péntek törzsének a szigeten, ahol nem fogadtál el Robinsont, még a gyermekek nevelőjének sem. Ezért értelmetlennek látta életét magányra ítéltetve, öngyilkos lett.

Collins műve - Az éhezők viadala

Susanne Collins 3 kötetes művére²⁰ építve keletkezett a film 2012-ben, amelynek első része azonos a könyv címével: Az éhezők viadala. (2. kötet: A futótűz, 3. kötet: A kiválasztott.) Én most az 1. kötet megfilmesített változatát szeretném felidézni helyenként utalva az írott mű 2. és 3. kötetére.

A futurisztikus mese

Az éhezők viadala egy olyan **futurisztikus mese**, ami az előbbi 2 film képeit ötvözve jut el egy nemcsak magasabb adaptációs szintre, hanem mondanivalójával is a mai kor emberét szólítja meg: túlélni mindent csak a szenvedéseken túlmutató reménnyel és hittel lehet egy vadállatok által fenyegetett szigeten is.

Fontosnak tartja a mű az együttműködést, ha lehet a szenvedés csökkentését; Az önfeláldozást azért, hogy a másik ember éljen. Kétségbe esett harcot folytattak azoknak a jobb létéért, akiket szerettek.

Olyan szimbólumok kerülnek elő később a Kiválasztottban, mint a RÓZSA, amely fehér és azt jelenti, hogy megtalállak, utolérlek, talán most is figyellek. Peeta jelképe: az ARANYMEDALION. Prim fényképe és Gale képe is fontos. Viszonyokhoz alkalmazkodás jellemzi, amelyet feltételek mellett tesz meg, azért hogy menedéket találjon egy SZIGETEN, ami az övék. A Kapitólium ugyanis mindent elpusztított, ami nem őket szolgálta. Ennek érdekében napirendet vezetett be, amitől eltérni nem lehetett. Ezt mindenkinek a karjára tetoválta le nem mosható tintával. Az emberek a föld alatt kellett, hogy éljenek, csak sportolás és napozás céljából jöhettek a felszínre. A kommunikációs karkötő az időpontokat is jelezte, amit csak az erre jogosultak kaptak.

Az itt nevelkedett állampolgárok, ha beálltak a Békeőrséghez, akkor sokszor megkapták azt, hogy adósságaikat elengedték. Kevés ember volt való katonának, így a Második körzetből is gyűjtöttek ide embereket, ahonnan sok volt a vállalkozó szellemű gyerek. Ezért sok embernek keserves volt az élete a kőfejtőkben. Minden óra valamilyen rettenet tartogatott számukra. Hajsza volt ez az életben maradásért. Tudat, hogy meghalt mindenki, csak egy pár ember élhette túl, állandó félelemben tartotta az embereket. Ez nagyon szörnyű jövőképet adott számukra. A háború: rosszabb körülményeket teremtett mindennél. És a tudat, hogy az ember gyilkossá vált, mindvégig iszonyatot okozott visszaemlékezésor. Az volt a cél, hogy néhány szerencsés faj örökölje a Föld romjait. De rájöttek, hogy nem harcolhattak egymás ellen, hogy fenntartsák magunkat. Különben nem lennének elegendő. Az tartotta őket életben, hogy reménykedtek abban, hogy legyőzik a Kapitóliumot és köztársaságot alapítanak, amelyben az egyes körzetek saját képviselőket választanak majd. (Seneca korát idézve). Katniss, a főszereplő kislány nem tudott lemondani bizonyos fogalmak létezéséről annak ellenére, hogy ezeket nem engedte a Kapitólium használni. (áruló, hazug, ellenség). A szerelmet is hivatalnak kellett szentesíteni. Itt szexualitás nélküli kapcsolatokról volt szó, ahol a cél a titokmegosztás lehetett csak. Katniss persze ez ellen lázadott mindig, amikor együtt volt Peettel és később Galel. Nem volt hajlandó megtagadni testét. Test és lélek összhangjára, az őszinteségre törekedett perszonális kapcsolataiban.

A vadászdarazsak után és a tűz okozta sebek után tenyészállatokat küldtek az addig már csak kevés személlyel együtt életben maradt szigeten küzdő Katnissra. Fontosnak tartották a Kapitóliumban ezért a tűzszünetet, amikor már látták, hogy csak páran maradtak Katniss körül. Majd amikor csak ketten maradtak ismét egymás ellen uszították volna őket (Peete és Katniss), de ők nem hagyták magukat és az egymás iránti bizalom megmentette őket. Ebben a rendszerben az öngyilkosság és gyilkosság is megbocsátható volt, ha a Kapitóliumtól akarták megmentetni magukat, vagy a másikat. Katniss csak akkor volt hajlandó embert ölni, ha az feltétlenül szükséges volt, és saját életére vagy olyanok életére törtek, akik neki fontosak voltak. Kérdés persze, hogy szubjektív ítéletek és döntések alapján dönthetünk-e úgy hogy más embereket megölünk, hogy egy másikat megmentünk?

Katniss önként vállalta később a mű harmadik kötetében a Fecsegő Poszáta szerepét, mert segíteni akarta először csak a 12 éves fekete bőrű kislányt, majd később Kapitólium ellen lázadókat. Saját magát adta erre a szerepre. Fegyvereihez úgy juthatott hozzá, hogy halott társaitól elvette, így elérte, hogy vadászhatott azokkal a fegyverekkel,

¹⁹ Defoe: Robinson Crusoe.-Európa. Budapest, 1981. 165.

²⁰ Susanne Collins: Az éhezők viadala (1. köt.).-Agave. Budapest, 2012.
Uő: *A futótűz*. (2. köt.).-Agave. Budapest, 2012.
Uő: *A kiválasztott* (3. köt.).-Kiadó. Budapest, cop. 2011.

amikkel bánni tudott: az íjjal és a nyílveszővel. Ilyenkor bakancsot viselt. És egy kis madarat hordott mindig magánál, ami úgy vélte, hogy szerencsését őrzi. A szigetre, ahol a nagy csata zajlott a többi körzetekből kiválasztott emberrel 10-30 emeletet süllyedő lifttel lehetett eljutni, amit az ajtó mögötti őr őrzött. Az ajtó becsukódott mögötte. Ilyenkor kézi kommunikátorral tartotta a kapcsolatot a központtal, amit a karjába lőttek egy fecskendővel. Lába alatt szétmorzsolódott a talaj a kapott cipős lába miatt.

Nagyon keveseket evett, néha tejben áztatott kenyér volt az eledele, vagy bogyók, illetve némi konzerv, vagy szárított hús. Később, amikor az erdőt járta, arra emlékezett, amikor még bíztak egymásban és együtt gyűjtöttek az erdőben fekete-áfonyát és élelmet, hogy ne pusztuljanak éhen. Az első csókra is visszagondolt. És bízott abban, hogy előbb utóbb az igazság és a törvény fog győzni. De vajon addig mennyi ember fog meghalni és körzet fog elpusztulni? Ebben a tekintetben apokaliptikus látomás ez a film, hogy egy olyan jövőképet fest meg, ami a jelenben még csak csírájában van meg, és nemcsak hogy egy-két ember éli túl a viadalt, de csak kevesen értik, meg, hogy a tét valami sokkal több, az emberségük megmaradása, amire Peete is célzott, ami előtt indultak volna a viadalon²¹. (Collins: 2012. idézet lapszáma a könyvből)

Katniss végül legyőzi ugyan Snowt, a vezért a Kapitólumban, de túl sok volt már a harc és véráldozat életében. Rémálmok gyötörték, ahol lángokban égő szárnyakat növesztett, amelyeket a még a víz sem tudott elpusztítani, úgy égették őt. Sérüléseit a kórházban próbálták helyrehozni. De a lelkében égő sebeket már nehezebb volt gyógyítani. Ilyenkor már csak éneklés segített rajta, amikor apjának dalára emlékezett, a dallamára és szövegére egyaránt. Apja halála a zenét is eltüntette életéből, ezt szerette volna visszahozni. Snow egyfajta nevelési eszköznek vélte az Éhezők Viadalát, de nem számított arra, hogy Valaki a semmiből a halottak után előjöhet és megölheti Őt is, aki addig mindenki felett állt. De a bombák nem hozzák el a békét, mindenki azt csak a saját útján találhatja meg. A könyv végén arra jut az elbeszélő, hogy Peete az, akire Katnissnak szüksége van igazán, vele tud élni, kigyógyulni sebeiből. Fokozatosan felülemelkedett lelki és testi sebeinek fájdalmain: húga és apja halálán és régi szerelme elmúlásán Gale-val.

Összefoglalás

Összefoglalva mindhárom filmre és könyvre szüksége volt a film irodalomnak olyan értelemben, hogy tükröt tartson saját korának embere elé, és ezáltal változásra buzdítja őket.

Felmerült, hogy a Madarak milyen félelemkeltő. Viszont nem szabad összemenni a média-agressziót és az erőszakot. Az első azt jelenti, hogy minden média termék erőteljesen hat a nézőre, a második inkább magára a cselekményre utal. Különböző műfajok különböző eszközöket használnak nagyobb hatáskeltés végett. A Madarak egy pszicho-thriller, tehát lélektanilag akar hatni nézőjére. De ezen belül is egyfajta katasztrófa thrillernek mondanám inkább monumentális természeti jelenségek dominálnak. Ez van megspékelve az impulzív agresszióval,²² ami ráadásul állati eredetű, mert madarak okozzák. Az utóbbiak hatáskutatása még várat magára.

Tehát el kell különítenünk a hatást a jelenségtől. Nem szabad összemenni a média ránk gyakorolt benyomását a tettekkel. Különösen akkor nem, ha tudjuk, hogy nagy szerepe van a filmeknél az illúzióknak amire Kádár Annamária is reflektált az imaginációval kapcsolatban.²³

A Madarakban azért volt erre a fajta agresszív tünő megjelenítésre szükség, mert az embereket ki akarta mozdítani abból a tespedtségéből és hitetlenségéből, ami jellemezte a kor általános nyugati felfogását (1960-as évek). A madarak nemcsak egyfajta szimbóluma szabadságnak, hanem a félelem keltésének, de a felelősség igényének megjelenését is elősegíti. Az általuk okozta veszélyt látva a nézőket gondolkodásra készítetik koruknak veszélyeiről, és ebben való saját felelősség vállalására sarkallják. Ugyanakkor arra az időkre is figyelmeztet, amikor eljön az Isten Fia és az Utolsó Időkben. "Legyetek tehát éberek, mert nem tudjátok sem a napot, sem az órát." (Mt 25,13). – mondja a Biblia.

Teszi úgy, hogy a szeretetre buzdít egymás iránt, mert ha ez megvan, akkor minden fájdalom örömmé változik, és minden szenvedés feloldódik. (kép a film végén a napsugarakkal).

A Péntek, a bennszülött is gondolkodásra, változtatásra készíteti kora az 1970-es évek Robinsonját, akik egy másfajta szigeten él törzsével, mint az európai kultúrát, vallást képviselő Robinsont.

Felhívja a figyelmet arra, hogy más népek etikáját adott környezetükben kell vizsgálni és saját kultúrájukba illeszkedve tekinteni.

Az éhezők viadala 2012 körüli időszakra tehető, amikor a világ a valóságshow-ok világában élt, manipuláció magas fokára hágott, már a nézőket is belevonták ebbe azáltal, hogy a főhőssel való azonosulásra készítették. Ebben a helyzetben a nehezen tudja elkülöníteni, hogy melyik az a valóságalap, ami a főhős számára inkább létezik és már maga a szereplő is hatása alá kerül ennek a hatalom által implicált környezetnek, ami a szintén arra a fajta transzcendencia-hiányra reflektált, ami a mai világot annyira át meg át hatja, és mindent az anyagiak terére helyez át. És a mindenkori hatalom számára is érzékeny tükröt tart, hogy mennyire tud reflektálni a ki emberekre sorsára. Vagy saját erejét kihasználva egymásnak ugrasztja őket, hogy aztán ő kerüljön ki győztesen.

²¹ Collins: 2012, szó szerinti idézet a könyvből

²² Tóth: 2007. Impulzív agresszió, amely az egyén provokálása nyomán jelenik meg. Rövid kitéréssel kezdődik (ezt Barrat a biztosíték kioldásához hasonlítja), amely egy izgalmi állapothoz vezet. Ez részleges kommunikációs korlátozottságot okoz, amely a nyelvi közlések hibás tartalmi ellenőrzésére vezethető vissza. Ez az állapot néhány perctől több napig is eltarthat.

²³ Kádár: 2012, 62. "Az imagináció latin eredetű szó jelentése képmás, arcmás, hasonmás, árny, képzelet. A szóban benne van maga a képalkotó és a hasonmás is, utalva a megalkotott kép valóságalapjára és egyben az illúzióra is."

A könyvben és filmben sok minden fokozatosan tárul elénk és egyre összetettebb szintézist alkotva halad előre a cselekménye. Azt mindenesetre már az első kötetben is látni, hogy nem egy határozott vallás tanait látjuk megnyilatkozni a képernyőn és a könyvben sem, hanem egy hatalmi rendszer hatásmechanizmusát látjuk magunk előtt, ahol csak az egyes ember emberségének megmaradása csak a lelkiismeret és az önismeret előrehaladásával lehetséges attól függetlenül, hogy kinek mi a hite, erkölcsi erkölce a szabadsága addig terjedhet, amíg a másik szabadságát nem sérti. Ellenkező esetben a bosszú és gyűlölet uralkodhat el a földön. Fontos ezért mindenkinek a saját hovatartozását (körzetét) ismernie, hogy tudja, hogy ő mire lehet képes, vagy mire van elhivatottsága, illetve küldetése azon a nagy SZIGETen, amit úgy hívnak, hogy FÖLD.

Fontos lenne ugyanakkor a pánik elhárításának tanulására oktatást bevezetni az iskolákba, amire Hitchcock is példát adott, amikor az összefogásra sarkallt.²⁴

„Minden keresztény, amikor valami testi bántalmat szenved, gondoljon az örök türe, s lássa be, mily könnyű, amit szenved. Ne zúgolódjék Isten ellen, ne mondja, mit vétettem ellened, miért szenvedtem ezt? Inkább mondja, amit mondott Jób, bár szent ember volt:²⁵ „Számon tartottad minden bűnömet, s mintha tarsolyaban lennének, megjelölted azokat”(Jób 14, 16-17)

Felhasznált irodalom

Monográfia

Nemes Károly: *Alfred Hitchcock*. Magyar Filmtudományi Intézet-Múzsák, Budapest, 1984.72.p

Susanne Collins: *Az éhezők viadala*(1.köt.).Agave. Budapest 2012.

Defoe: *Robinson Crusoe*.2. kiad. Európa. Budapest, 1981.165.p.

Daphne du Maurier, Derek Strange (retold by) *The Birds* (Penguin readers, 2.). Pearson Education Ltd., Penguin Books. Harlow, 2008. cop. 1952.

Nagy Alexandra (szerk.) *Szeress és tégy, amit akarsz!, Szent Ágoston gondolatai, útmutatásai az esztendő minden napjára.* (Szent Ágoston breviáriuma újraszerek.) Szent Gellért Kiadó, cop. 1998. 105,

Kádár Annamária: *Mesepszichológia.Az érzelmi intelligencia fejlesztése gyermekkorban.*-Magánkiadás, 2012. 62.p.

Folyóiratok

Benczedy József: *Könyv vagy tévé? A Gutenberg-galaxis.* Könyv és Nevelés, 2012.(XIV.) 65-66.p.

Tóth Péter: *A médiahatás-kutatás problémái: az agresszió és az erőszak reconceptualizálása* Médiakutató 2007 (VIII.)Tél 83-85.p.

Tanulmányok

Raj Tamás: *A színek a Bibliában és a zsidó hagyományban* In: Szelényi Károly: *Színek . a fény tettei és szenvedései . Goethe színtana a mindennapokban.* Budapest . Magánkiadás, cop. 1996.187 p.

Szelényi Károly: *A színek kutatásának történelmi áttekintése* In: Uo.: Uő.

Budapest : Magánkiadás, cop. 2012 19. p.

Audiovizuális dokumentum

Ragadozó madarak, Ragadozók testközelben (Natural killers, 49.).Mester Kiadó. Budapest, 2011. + (mell.)DVD Scandinateure Films narrátor: Mécs Károly 50'

Hitchcock: *Madarak (The Birds)*. Universal Studios.-(felújított változat) 1991., cop. 1963. 01:17:30-01:18:30, , 01:11:14-01:11:20 ; 01:20:30-01:21:20 ; 01:36:40-01:43:29 ; 01:49:39; 01:55:00.(DVD)

Uő: *Dokumentumfilm* Universal Studios. 2007. 00:21:04, 00:04:30-00:05:26 (DVD extra)(magyarra ford. Pfuscher Emese)

Jack Gold (rend.): *Péntek, a bennszülött* 1975., 00:04:20-00:07:33

²⁴ Hitchcock: 1991. 01:20:30-01:21:20 (DVD)

²⁵ Nagy (szerk.): 1998. 109.